

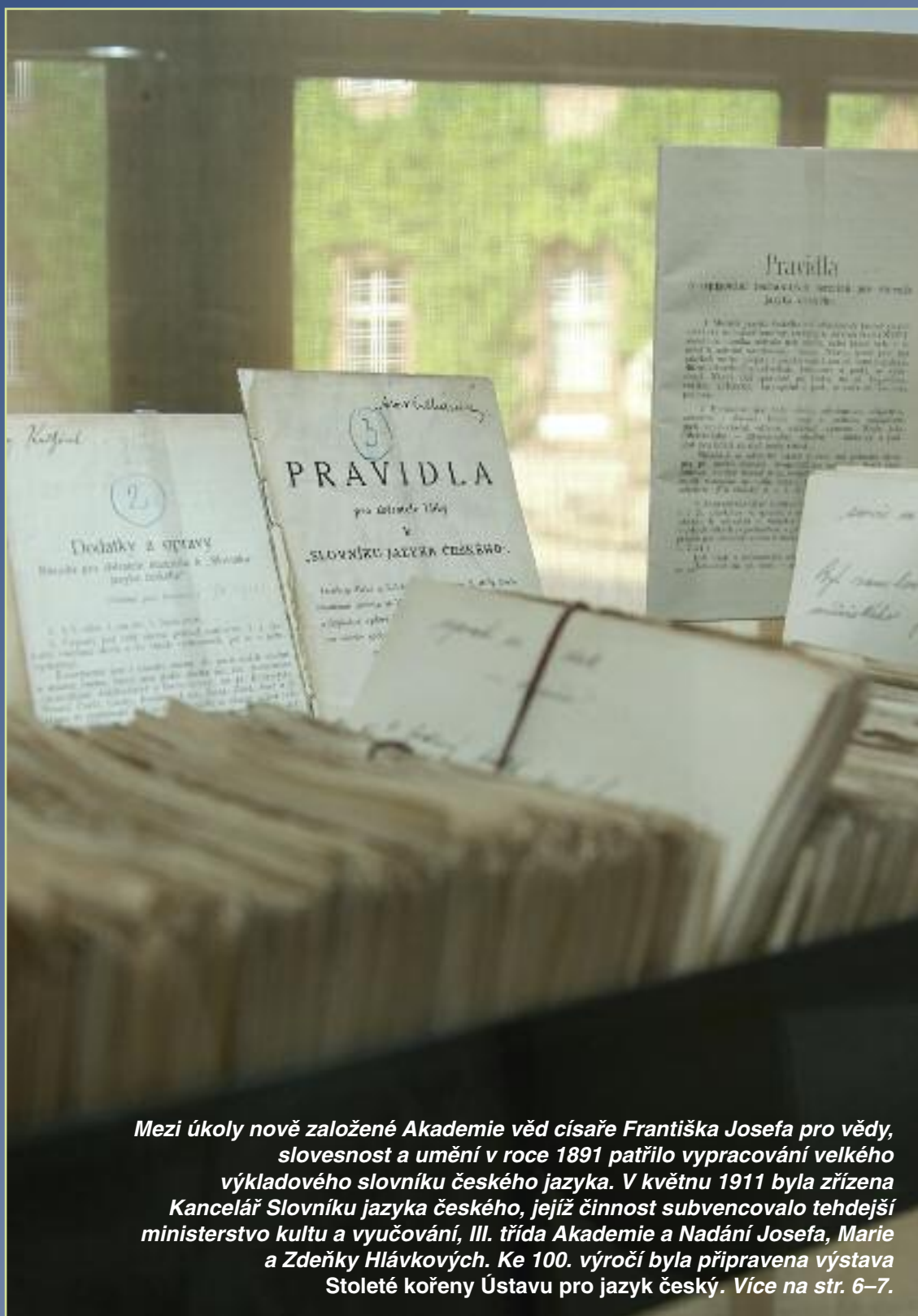

bulletin 6

ab ČERVEN 2011

akademický

V letošním roce
si připomínáme
120. výročí ČAVU.

Mezi úkoly nově založené Akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v roce 1891 patřilo vypracování velkého výkladového slovníku českého jazyka. V květnu 1911 byla zřízena Kancelář Slovníku jazyka českého, jejíž činnost subvencovalo tehdejší ministerstvo kultu a vyučování, III. třída Akademie a Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových. Ke 100. výročí byla připravena výstava Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český. Více na str. 6–7.

STIPENDIA L'ORÉAL

PRO ŽENY VE VĚDĚ

L'ORÉAL

OBĚ FOTA: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULETIN

Laureátky stipendií (zleva): Markéta Tesařová, Hana Vaisocherová a Alena Krejčí

ková. Osmičlenná porota sestávající z představitelů Akademie věd ČR, zástupců České komise pro UNESCO a generálního ředitele společnosti L'Oréal Marca Fabiena udělila prestižní stipendium **Aleně Krejčí** z Přírodovědecké fakulty JU a Biologického centra AV ČR (za projekt zkoumající buněčné signalizace), **Markétě Tesařové** z 1. lékařské fakulty UK Praha (za projekt zabývající se charakterizací nového proteinu, který je nezbytný pro správné fungování buněčných organel mitochondrií a dostatečnou produkci energie v buňkách) a **Haně Vaisocherové** z Ústavu fotoniky a elektroniky AV ČR (za projekt s cílem vyvinout optický senzor na bázi plazmové rezonance umožňující včasnou a rychlou detekci nebezpečných látek v potravinách).

Letos se do soutěže o stipendia L'Oréal přihlásilo 24 kandidátek. Do druhého kola jich porota vybrala sedm. „Rozhodovala kvalita projektů a předchozí výsledky publikované ve významných světových časopisech,“ uvedla předsedkyně České komise pro UNESCO Helena Illnerová.

srd

Obálka	
Stipendia L'Oréal	2
Chemie není nuda	3
Jubilejní ceny SVU	4
Wichterleho prémie 2011	4
Obsah, úvodník	1
Téma měsíce	
O předchůdcích Akademie věd v českých zemích	2
Vznik a vývoj Československé akademie věd (1952–1992)	4
Výročí	
Od Kanceláře <i>Slovníku</i> k Ústavu pro jazyk český	6
Událost	
XVII. valné shromáždění Učené společnosti České republiky	8
Zahraniční styky	
Česko-francouzská meziakademická spolupráce	10
Věda a výzkum	
Když se potká chemie s biologií	12
Evropské fórum vědy a techniky	14
Prolomení těžebních limitů	16
Cena Inženýrské akademie České republiky 2011	18
„Blanka“ odhalila raně středověké pohřebiště	19
Obhajoby DSc.	
Mohylové pohřebiště v Boroticích	20
29. zasedání Akademické rady AV ČR	21
Představujeme projekty	
<i>Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16.–18. století</i>	22
Tribuna	
Demokracie sestřihová	25
Ocenění	
Cena Josefa Mühlbergera	28
Popularizace	
Středoškoláci zápolili v soutěži Expo Science AMAVET	30
První výsledky mladých vědců	32
Portréty z Archivu	
František Trávníček	33
Kultura a společnost	
Desetiletí na stopě naučné literatury	34
Pamětní deska Josefa Pekaře	36
Z Bruselu	
Aktivity bruselské platformy Znalosti pro inovace	37
Osobnost	
Zdenko Hans Skraup a Praha	38
Resumé	40
Svět knihy 2011 – arabská kultura i e-booky	40

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

V žádném totalitním systému pšenka nekvete intelektuálům, učencům, ani lidem s vlastním názorem. Po světě jich odedávna migrují všemi směry statisíce a jen škoda, že se nedá spočítat, jaké ztráty si země vyhnáním vlastních špičkových lidí nebo jejich profesní perzekucí napáchaly... Naše země by v takové tabulce bezpochyby obsadila „důstojnou“ pozici! Žádnou oblast vědy exil neminul a mnozí vědci v něm naopak dosáhli světového věhlasu. Jednu část tohoto fenoménu pojednala mezinárodní konference *Vědci v exilu a diktátorské režimy dvacátého století*, na niž se v letošním extrémně horkém květnu sjeli do Prahy filozofové, mikrobiologové, chemici, fyzikové, literární vědci, ale hlavně historikové z celého světa.

Naopak na druhé straně zeměkoule se v téměř shodném termínu sešli na univerzitě v Kitcheneru k výroční konferenci Češi a Slováci žijící v Kanadě. Redakce *Akademického bulletinu* dostala možnost připomenout na obou akcích prostřednictvím malé výstavy fotografií, nejen badatele z Akademie věd, kteří fenomén exilu nebo perzekuci ve vlastní zemi zažili na své kůži, ale současně také výročí ČAVU, jež nás letošním (co se týče financování Akademie neustálými zvraty naplněným) rokem provází. ■

MARINA HUŽVÁROVÁ

AKADEMICKÝ BULLETIN

Vydává: Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., 110 00 Praha 1, Národní 3
ISSN 1210-9525, registrační číslo MK ČR E 8392

Šéfredaktorka: Mgr. Marina Hužvárová (HaM), tel.: 221 403 531, fax: 221 403 356,
e-mail: huzvarova@ssc.cas.cz

Redakce: Ing. Gabriela Adámková (srd), tel.: 221 403 247, e-mail: adamkova@ssc.cas.cz,
Mgr. Luděk Svoboda (lsd), tel.: 221 403 375, e-mail: svobodaludek@ssc.cas.cz,
fotografie Mgr. Stanislava Kyselová (skys), tel.: 221 403 332, e-mail: kyselova@ssc.cas.cz,
tajemnice redakce Bc. Markéta Pavlíková (MaP), tel.: 221 403 513, e-mail: pavlikova@ssc.cas.cz
Překlad resumé: Luděk Svoboda, John Novotný; jazyková korektura: Irena Vítková,
tel.: 221 403 289, e-mail: vitkova@ssc.cas.cz

Redakční rada: předseda – PhDr. Jiří Beneš; členové – RNDr. Antonín Fejfar, CSc., Ing. Pavol Ihnát,
PhDr. Antonín Kostlán, CSc., prof. RNDr. Ing. Michal V. Marek, DrSc., doc. RNDr. Karel Oliva, Ph.D.,
Ing. Karel Pacner, doc. RNDr. Eva Zažímalová, CSc.

Grafická úprava: Zuzana Grubnerová
Tisk: Serifa, s. r. o., Jinonická 80, 158 00 Praha 5, e-mail: serifa@volny.cz

Příspěvky přijímáme e-mailem na adresu abicko@ssc.cas.cz.
Redakce si vyhrazuje právo příspěvky krátiť. Za odborný obsah příspěvku ručí autor.

Adresa redakce: Praha 1, Národní 3, 4. patro – Viola; <http://abicko.avcr.cz>.
AB 6/2011 vychází 22. června 2011.

O PŘEDCHŮDCÍCH AKADEMIE VĚD V ČESKÝCH ZEMÍCH

Ideál vědecké akademie coby společenství vědců a učenců se objevuje takřka současně se vznikem a rozvojem moderní vědy. S prvními akademiemi se tak setkáváme v Evropě již v průběhu 17. a počátkem 18. století. Akademie jako společenství vědců a vědou se zabývajících jednotlivců se vedle prvních odborných časopisů a velkých kolektivních děl (zejména encyklopedií) staly efektivními a oblíbenými fóry pro komunikaci a interakce tehdejších učenců. Nejednalo se však pouze o fenomén vznikajících vědeckých kruhů, naopak potřeba sdružovat se, komunikovat, vyměňovat si informace, vzdělávat se, navzájem polemizovat a přesvědčovat se, sdílet stejné hodnoty (a třeba i tajemství) a současně i pocity určité exkluzivity silně uzavřených společenství byly typickými potřebami a tužbami osvícenců a konec konců i přívrženců pozdějšího liberalismu 19. století.

Nezmínit nelze ani dobový altruismus a filantropii usilující o povznesení jednotlivce i společnosti. Potřeba sdružovat se však v mnoha případech mívala i ryze praktické pozadí, jakým např. bývalo využívání společně budované knihovny či přístup ke společně abonovaným (vědeckým) časopisům. Je přitom nasnadě, že první obdobná společenství vědců a vědě se kořící laiků se v této době personálně prolínala s oblíbenými zednářskými lóžemi.

První doloženou akademickou institucí na našem území a možná překvapivě vůbec v rámci celé habsburské monarchie byla *Societas eruditorum incognitorum*, která působila v letech 1746–1751 v Olomouci. Toto státem potvrzené a do jisté míry i podporované společenství „neznámých učenců“ v čele s Josephem von Petraschem přímo dokládá zájem osvícených vládců o institucionalizaci podobných snah. Tento zájem přitom nebyval motivován pouhou aureolou osvětleného panovníka, resp. v tomto případě panovnice Marie Terezie, nýbrž i jejich autentickým zájmem o podporu vědy a vzdělanosti ve společnosti. Mnohem významnější a především časově kontinuálnější *akademii* se však v našem prostředí stala až *Královská česká*

společnost nauk v Praze, jejíž vznik spadá do roku 1773. Zprvu soukromé společenství vědců, badatelů a v neposlední řadě i urozených a movitých mecenášů představuje pomyslný základní kámen vědecké akademie v našich zemích. I zde se setkáváme se zájmem a dokonce i s významnou, leč velmi nepravidelnou hmotnou podporou ze strany panovníka (Leopold II.) a současně s propojením světa vědy s rodícími se národními zájmy (např. známá řeč J. Dobrovského k panovníkovi na obranu češtiny).

Nepříliš početná a nijak zvláště movitá pražská společnost nauk si vždy zakládala na své členské exkluzivitě, na tradici a na výrazné uzavřenosti. Její činnost dotovaná zejména z darů české šlechty a samotných členů, později i z výnosu monopolu na vydávání zemského schematismu úřadů a úředníků, se vedle nepravidelného vydávání známých *Abhandlungen* omezovala zejména na společná a pravidelná sezení členů všech oborových tříd. Předmětem společných schůzí bývaly nejčastěji přednášky jednotlivých učenců, kteří své kolegy seznamovali s výsledky vlastních bádání. Z dnešního pohledu možná poněkud nepřilíš nápaditá a snad i určitou povrchností zavánějící činnost však

Předseda Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových Václav Pavlíček (vlevo) a Miroslav Šmidák, dlouholetý pracovník Kanceláře AV ČR

→
Setkání zahájil historik František Šmahel (vlevo). Knihu Bohemia Docta představil ředitel Nakladatelství Academia Jiří Padevět.

VŠECHNA FOTA: STANISLAVA KYSELOVÁ, AB

podebatovali o aktuálních výsledcích svých soukromých výzkumů. Purkyněmu šlo mnohem více o to, aby se jím proponovaná akademie věd stala zejména sdružením výkonných a specializovaných vědeckých ústavů, laboratoří apod. Purkyně svým projektem, jak se již stává, poněkud předběhl svoji dobu, a to nejenom v českém, ale vlastně i v celorakouském měřítku. Paradoxem zůstává, že někdejší Purkyňův projekt moderní vědeckovýzkumné instituce byl v našem prostředí realizován až o bezmála století později, a to za zcela odlišných politických a společenských okolností.

byla pro podobné dobové instituce typická. Vedle vědeckého rozměru však činnost *Královské české společnosti nauk* měla i neopominutelnou stránku vlasteneckou, rozumějme zde ovšem ve smyslu dobově rozšířeného zemského vlastenectví, které dokázalo spojovat učence a šlechtické mecenáše obou zemských národností. Národnostní pnutí se uvnitř společnosti objevovalo se zvýšenou intenzitou až od 70. let 19. století a kopírovalo tak obecné nálady dvojnárodní společnosti v Čechách. Přestože němečtí učenci již koncem 19. století ustupují v dění uvnitř této badatelské komunity výrazněji do pozadí, udržuje si pražská společnost nauk i nadále svůj zemský, tedy jazykově utrakvistický charakter. I tento fakt a neochota jej změnit motivují v 80. letech 19. století Josefa Hlávku nikoli k reformě *Královské české společnosti nauk*, nýbrž raději přímo k založení nové a jazykově ryze české *České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*. Obsah a charakter činnosti „staré“ a „nové“ akademie v Čechách se přitom výrazněji nezměnily a ona sama nadále zůstala orientována především na podporování vydávání původních vědeckých děl – nyní ovšem v daleko větší a intenzivnější míře.

Tento patrný deficit projevující se v úkolech J. Hlávky založené a z podstatné části i financované akademie však byl ve své době přece jen jistým anachronismem. Již v 60. letech 19. století totiž přišel tehdy v Evropě bezpochyby nejproslulejší český vědec Jan E. Purkyně s konceptem moderní akademie věd. V Purkyněho úvahách budoucí česká akademie věd neměla již být pouhým a v této době pozvolna překonávaným (*post*)*osvícenským* sdružením badatelů a učenců, kteří se čas od času scházejí, aby si

Přestože Hlávková *Česká akademie* po roce 1891 svým významem a možnostmi zcela zastínila svoji starší sestru v podobě *Královské české společnosti nauk*, existovala tato i nadále a nadále vykonávala svoji dosavadní činnost. Nikoho asi nepřekvapí, že členové obou akademických institucí byli většinou identičtí a že si obě instituce střežily svoji personální výlučnost. K tomuto trendu patřila i pro vědecké prostředí typická profesorská hašteřivost spojená mnohdy se snahami o ostrakizaci vymykajících se kolegů, v tomto případě zejména *pokrokových* profesorů mladé české univerzity (zvláště pak osob spjatých s T. G. Masarykem a s jím vedenými boji o pravost RKZ apod.). Dějiny *Královské české společnosti nauk* i její mladší sestry se svorně uzavřely v roce 1952, kdy obě dvě byly do značné míry proti své vůli včleněny do vznikající *Československé akademie věd*. Uzavřela se tak bezmála dvoustletá pouť nejstarší české vědecké instituce, která je současně zřejmě i nejstarším a nejdéle existujícím *spolkem* na českém území. Reminiscencí na někdejší slávu a činnost *Královské české společnosti nauk* se po roce 1989 stalo i založení *Učené společnosti České republiky*. To je však již jiná kapitola...

LUBOŠ VELEK,
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

Slavnostní setkání u příležitosti 120. výročí prvního zasedání České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění se uskutečnilo v Lannově vile 20. května 2011.

←
Mikrobioložka a imunoložka Blanka Říhová se vítá s Jiřím Rákosníkem

O vzniku a vývoji ČAVU hovořil Luboš Velek, ředitel MÚA AV ČR.

VZNIK A VÝVOJ ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD (1952–1992)

Již ve 30. letech 20. století byla u nás i v zahraničí organizační struktura vědecké práce, převzatá de facto ještě z 19. století, podrobována rostoucí kritice a po zkušenostech získaných za 2. světové války se už nepochybovalo, že je málo efektivní. Téměř ve všech evropských zemích, v USA i jinde ve světě se proto v deseti či patnácti letech po roce 1945 zásadně přebudovávala vědecká infrastruktura a prosazovaly se nové organizační formy, často nevázané na univerzitní prostředí. Rovněž tak v poválečném Československu se tento trend prosadil.

VŠECHNA FOTA: STANISLAVA KYSELOVÁ, AB

**Zakládací listina
České akademie
věd a umění
a Nobelovský
diplom a medaile
Jaroslava
Heyrovského
(na dobovém
snímku)**

Svůj výraz dostal nejprve v Ústředí vědeckého výzkumu, které vzniklo v roce 1949 a v jehož rámci začalo v červenci 1950 pracovat sedm přírodovědných, tzv. ústředních ústavů.

V roce 1952 byla poté založena Československá akademie věd, v níž se soustředil téměř veškerý tehdejší mimouniverzitní základní výzkum. Při jejím zakládání se uvnitř komunistického mocenského jádra střetly dvě tendence: jednak snaha o naprostou diskontinuitu a podřízení Akademie ideologickým potřebám (zastánci tohoto směru byli tehdejší ministr informací Václav Kopecký a předseda vládní komise pro vybudování ČSAV literární teoretik Ladislav Štoll), jednak snaha o výběrovou kontinuitu, kterou reprezentoval ministr školství Zdeněk Nejedlý. V tomto sporu zvítězil Z. Nejedlý a po svém jmenování prezidentem nově vzniklé instituce přizval na čelná místa osobnosti, které se sice nevyhýbaly projevům loajality vůči komunistickému režimu, ale jejichž vědecká autorita byla většinou nesporná – připomeňme z nich alespoň fyziologa Viléma Lauffergera, archeologa Jaroslava Böhma, matematika Vojtěcha Jarníka nebo fyzikálního chemika Rudolfa Brdického.

Hlavním sekretářem se stal špičkový chemik František Šorm, který byl po Nejedlého smrti v roce 1962 jmenován předsedou ČSAV. V přírodních vědách tak stavěla Akademie věd svůj rozjezd na odbornosti

(v humanitních oborech a společenských vědách byla ovšem situace mnohem komplikovanější), a tím byl do jisté míry předurčen její charakter: nestala se – jak byl zřejmě záměr Kopeckého a Šolla – institucí povytce ideologickou a politickou, a nepokoušela se tudíž vyplnit prostor, který tou dobou začaly ovládat jiné „vědecké“ instituce (ústavy marxismu-leninismu, Ústav dějin KSČ nebo Vysoká škola stranická, resp. politická při ÚV KSČ aj.). Naopak přes svou někdy i značnou politizaci vždy směřovala – a to i později v normalizačním období – intencionálně k základnímu výzkumu. Nikoli náhodou byl jediný československý nositel Nobelovy ceny za vědu, akademik Jaroslav Heyrovský, v roce svého ocenění ředitelem jednoho z akademických ústavů.

Jistou výhodou Akademie věd byl i její relativně pozdní vznik. V roce 1952 se už totiž komunistický režim zabydlel v řízení státu a začínal si připouštět i potřebnost fungování některých autonomních mechanismů. Zákon o ČSAV (č. 52/1952 Sb.) tak i ve své pozdější modifikaci až do roku 1970 zaručoval této vědecké instituci alespoň formálně značnou vnitřní autonomii a široké rozhodovací pravomoci, takže instituce byla uchráněna podobného destruktivního zásahu, jaký pro vysoké školy představoval vysokoškolský zákon z května 1950 (č. 58/1950 Sb.). Stalinizace československého vysokého školství provedená tímto zákonem představuje zatím (nevíme samozřejmě, zda jej v tom nepředčí např. již v těchto dnech připravovaný zákon o vysokých školách) nejvýraznější diskontinuitní prvek v dějinách české vzdělanosti a s některými jeho důsledky se česká společnost potýká dodnes. Nebylo divu, že ČSAV mohla nabídnout azyl – byť často na skrytých pozicích – i některým profesorům vyhozeným z univerzit (za všechny si připomeňme alespoň lite-

rárního vědce Václava Černého a filozofa Jana Patočku); když v důsledku nových čistek v roce 1958 musel opustit vysokou školu špičkový chemik Otto Wichterle, zajistila mu ČSAV dokonce i založení vlastního ústavu.

Přes nemalý intelektuální potenciál, který se v ČSAV soustředil, i přes výraznou finanční podporu, již se této instituci dostávalo od státu přinejmenším až do sklonku šedesátých let, však vědecké výsledky Akademie výrazně zaostávaly za výkonem srovnatelných institucí pracujících ve svobodném světě. Obecně vzato lze takové zaostávání chápat jako důsledek uplatňování odlišných vědních strategií ve svobodné společnosti a v zemích sovětského bloku. Mohutný poválečný vědecký vzestup v USA i v zemích západní Evropy totiž souvisel se strategií, které se s jistými modifikacemi západní společnost drží podnes a která byla v USA vytyčena záhy po válce jako odpověď na otázku, jak co neefektivněji zapojit základní výzkum do potřeb průmyslu a rozvoje technologií. V roce 1945 ji formuloval poradce amerického prezidenta Roosewelta pro vědu Vannevar Bush takto: vědecký výzkum je nejvíce tvořivý a produktivní, jestliže se ponechá, aby sledoval svou vlastní dynamiku.

Tento tzv. *Science-Push-Model* byl v přímém protikladu k poměrně striktnímu *Demand-Pull-Modelu*, který byl příznačný pro země sovětského bloku. Administrativně-direktivní řízení vědeckých institucí, nevědecká představa takzvaného vědeckého plánování vědy a voluntaristické zásahy státní moci, jež byla v tomto případě totožná s komunistickou oligarchií a byrokracií na různých stupních její hierarchie – to vše podvazovalo vlastní život Akademie věd a zatla-

čovalo ji do role méně výkonné vědecké instituce s naprosto zaostávající badatelskou infrastrukturou a zastaralým přístrojovým vybavením. K tomu přistupovala ideologická kontrola omezující svobodné myšlení a publikování, proudění nových myšlenek a ve svém důsledku i svobodný pohyb za hranice země. I když výše popsany systém zůstával v platnosti až do pádu komunistického režimu, podléhal přece jen výrazným výkyvům, které souvisely s celkovým vývojem společnosti. Za zlatou dobu ČSAV lze považovat 60. léta, tedy období celkové liberalizace poměrů, v němž byly do značné míry opět navázány pracovní i osobní kontakty se svobodným světem. Pro vývoj po roce 1965 je příznačná řada mezinárodních úspěchů československých přírodovědců; společenskovědní ústavy ČSAV byly tehdy úzce propojeny s reformním křídlem vládnoucí strany a nabízely mu své odborné služby v oblasti ekonomie, práva, filozofie, sociologie, průzkumu veřejného mínění i historie.

Tomu všemu učinil přítrž v srpnu 1968 vpád okupačních armád. ČSAV se záhy stala jednou z nejproskřibovanějších institucí; k tomu přispělo nejen vydání tzv. *Černé knihy* obsahující dokumentaci okupace (připravil ji Historický ústav ČSAV), ale nepochybně i účast významných vědců na formulaci a vyhlášení politického manifestu *2000 slov*. Nastala doba represí, v jejichž rámci muselo z této instituce odejít asi dva tisíce pracovníků; stovky dalších zůstaly v emigraci. Fyzikolog Otakar Poupa byl společně s Ottou Wichterlem a dalšími vědci jedním z tvůrců *2000 slov*; před mstivostí režimu dal přednost odchodu do Skandinávie. Fyzikální chemik Jaroslav Koutecký měl osobní zkušenosti s komunistickým režimem již z 50. let, kdy byl za pokus o překročení hranice potrestán dvěma lety nucených prací; i to jej záhy po srpnu 1968 přimělo, aby za své další působiště zvolil západoberlínskou Freie Universität. Vedle již renomovaných vědců odcházeli tehdy i desítky nadaných mladých talentů. Chemik Josef Michl se v roce 1968 spolupodílel na vzniku a činnosti Klubu angažovaných nestraníků; až v emigraci v USA dospěl ve světoznámého odborníka.

Zákonným opatřením předsednictva Federálního shromáždění z března 1970 (č. 26/1970 Sb.) byla fakticky anulována autonomie Akademie. Namísto pravidelně zvyšujícího se rozpočtu instituce přišel politicky motivovaný pokles, stavy zaměstnanců byly nejméně na patnáct let zmrazeny... Až listopad 1989 přinesl možnost demokratické přestavby ČSAV a její proměny v moderní vědeckou instituci; vynesl zároveň do jejího čela profesora Ottu Wichterleho, jehož vědecká proslulost šla ruku v ruce s vysokým morálním kreditem. ■

ANTONÍN KOSTLÁN,
Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

**Historik
Antonín Kostlán,
autor článku,
při přednášce**

**Důležité vývojové
momenty
v historii
Akademie věd
přiblížil hostům
slavnostního
setkání
čestný předseda
Rudolf Zahradník**

OD KANCELÁŘE SLOVNÍKU K ÚSTAVU PRO JAZYK ČESKÝ

V roce 1891 byla založena Česká akademie věd a umění (ČAVU), mezi jejíž úkoly patřilo mj. vypracování velkého výkladového slovníku českého jazyka. Návrh na zahájení přípravných prací na slovníku vypracovaný univerzitním profesorem Františkem Pastrnkem, význačným českým lexikografem Františkem Štěpánem Kottem, tehdejšíím předsedou lexikografické a dialektologické komise při III. třídě Akademie věd, a univerzitním profesorem Josefem Zubatým byl 19. března 1905 předložen k posouzení na schůzi této komise. Návrh obsahoval nejen obecnou koncepci nového výkladového slovníku češtiny, ale rovněž konkrétní popis postupu prací, včetně rozvržení jejich finančního zabezpečení. O návrhu jednaly následující čtyři schůze komise a také schůze celé III. třídy ČAVU. Na základě těchto jednání byly zahájeny přípravné práce na výkladovém slovníku, a to podle pravidel zaznamenaných ve Zprávě lexikografické a dialektologické komise ze dne 6. února 1906.

František Pastrnek, František Štěpán Kott a Josef Zubatý

Rozhodnutím III. třídy Akademie věd byla v květnu roku 1911 zřízena Kancelář *Slovníku jazyka českého*, jejíž činnost se financovala především subvencemi ministerstva školství a na kterou přispívaly také III. třída ČAVU a Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových. Činnost Kanceláře měla zpočátku převážně organizační charakter a jediným interním zaměstnancem se stal její první sekretář František Trávníček, jenž měl na starosti běžný chod Kanceláře: vydávání prázdných excerpčních lístků, přijímání lístků vyplněných, jejich kontrolu a rovněž vyplácení honorářů excerptorům. Později v Kanceláři pracovali ještě další čtyři interní pracovníci z řad studentů a absolventů Filosofické fakulty UK.

Na schůzi lexikografické a dialektologické komise ČAVU, jejímiž členy tehdy byli František Pastrnek (vedoucí), Josef Zubatý, František Bílý, Václav Flajšhans, Josef Havlík, Josef Janko, Jiří Polívka a Emil Smetánka, bylo dne 24. června 1911 stanoveno následující: „Chceme poříditi důkladný slovník novočeského jazyka spisovného (od doby obrození, asi od 1770, do začátku 20. století inclus.)“ s tím, že je třeba „těžiti pro výklad i z dosavadních výsledků práce o jazykových fásích starších a dialektických“. (Zápis ze schůze komise ze dne 24. června 1911.) Sbor lexikografů, členů lexikografické a dialektologické komise, který se scházel jednou měsíčně, nadále práci na slovníku nejen

řídil, ale také ji sám realizoval. V roce 1915 se ke komisi připojil Oldřich Hujer a od roku 1917 byl jejím členem Václav Ertl.

V době 1. světové války vedl interní práci Kanceláře Miloš Weingart. Po jeho habilitaci v roce 1919 byl na návrh lexikografické a dialektologické komise prvním ředitelem Kanceláře ustanoven Václav Ertl. Ve svém pečlivě propracovaném nástupním projevu shrnul stávající stav excerpčních prací a zároveň popsal výhledy do budoucna. Pod jeho vedením pracovali v Kanceláři Bohuslav Havránek a Alois Získal, od roku 1921 Quido Hodura.

Excerpci zdrojů pro zamýšlený *Slovník jazyka českého* prováděli externí spolupracovníci. Nejčastěji to byli středoškolská profesoři, uvolňovaní ze školské služby na „placenu dovolenou“, studenti vysokých škol, ale často i laičtí zájemci o český jazyk, kteří se hlásili ke spolupráci s Kanceláři na základě průběžných zpráv o činnosti Kanceláře uveřejňovaných v odborných časopisech i v běžném tisku. Zároveň Kancelář spolupracovala, a to zejména v oblasti terminologie, s významnými českými odborníky jednotlivých oborů i s odbornými institucemi, např. s Českou matičkou technickou, Jednotou právníkou aj.

V roce 1929 zemřel Václav Ertl a jeho nástupcem byl jmenován Quido Hodura. Personální obsazení Kance-

Václav Ertl

láře se v průběhu 30. let 20. století obměňovalo. Ministerstvo školství poskytl placenou dovolenou pro práci v Kanceláři Václavu Machkovi, Jiřímu Hallerovi, Františku Oberpfalcerovi, Josefu M. Kořínkovi, Ladislavu Janskému, Karlu Sochorovi a dalším, a tak se podařilo vytvořit kolektiv interních zaměstnanců Kanceláře.

Příruční slovník jazyka českého (PSJČ) začal vycházet v roce 1935, symbolicky v roce stého výročí započetí vydávání *Slovníku česko-německého* Josefa Jungmanna. Během 22 let vzniklo celkem osm dílů v devíti svazcích; poslední díl tak vyšel v roce 1957.

V roce 1939 odešel Quido Hodura do penze a jeho nástupcem byl jmenován Alois Ziskal. Za německé okupace se Kancelář stala útočištěm vysokoškolských studentů (i těch, co lingvistiku nestudovali) a asistentů před totálním nasazením. Jejimi členy tehdy byli mj. Alois Jedlička, Rudolf Havel, Karel Horálek a botanik Václav Jirásek. Do prací na slovníku se nově či opětovně zapojili rovněž význační jazykovědci, např. František Ryšánek, Bohuslav Havránek, Václav Machek a Vladimír Šmilauer.

Od roku 1919 zaznamenáváme snahy o reorganizaci ČAVU. Stanovy Akademie z roku 1923 zahrnují možnost zřízovat v rámci ČAVU samostatná pracoviště – ústavy. Postupně vznikala myšlenka přebudovat Kancelář *Slovníku jazyka českého* na komplexní pracoviště zabývající se výzkumem mateřského jazyka. Přes veškeré snahy se tuto myšlenku ve 20. letech 20. století nepodařilo prosadit.

Po skončení 2. světové války, za jejíhož trvání zesílilo vědomí významu národního jazyka, se snahy o zřízení komplexního jazykovědného pracoviště naplnily. Dne 30. června 1945 se uskutečnila 98. schůze lexikografické a dialektologické komise, na níž byl přednesen návrh na zřízení Ústavu pro jazyk český. Tento návrh byl schválen dne 25. července 1945 plénem III. třídy ČAVU a dne 6. února 1946 správní ko-

misí ČAVU. Kancelář *Slovníku jazyka českého* tak byla přeměněna na Ústav pro jazyk český, jehož akademickým referentem byl ustanoven Bohuslav Havránek a interním řízením pověřen dosavadní ředitel Kanceláře Alois Ziskal. V letech 1946–1952 spravovala ústav Česká akademie věd a umění, avšak po stránce hospodářské a personální byla jeho činnost zajišťována ministerstvem školství (podobně jako dříve činnost Kanceláře).

Usnesením 3. plenární schůze Vládní komise pro vybudování Československé akademie věd ze dne 30. března 1952 bylo pracoviště od 1. ledna 1953 začleněno do Československé akademie věd pod názvem Ústav pro jazyk český ČSAV. Ředitelem byl jmenován Bohuslav Havránek, vědeckým tajemníkem František Daneš.

Novodobá historie je přímočařejší. Ve smyslu § 18 odst. 2 zákona č. 238/1992 Sb. se Ústav pro jazyk český stal dne 31. prosince 1992 pracovištěm Akademie věd České republiky, a to pod názvem Ústav pro jazyk český AV ČR. Dnem 1. ledna 2007 se právní forma Ústavu pro jazyk český – na základě zákona č. 341/2005 Sb. – změnila ze státní příspěvkové organizace na veřejnou výzkumnou instituci.

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., je akademickým pracovištěm zabývajícím se vědeckým výzkumem národního jazyka, jeho podob spisovných i nespisovných, a to z hlediska synchronního i diachronního. Získané poznatky jsou aplikovány v obecné poradenské praxi, v konzultační činnosti pro veřejnost, ve školní a mimoškolní výchově v mateřském jazyce i v komerčních aplikacích. Výsledky práce ústavu jsou veřejnosti prezentovány jak tradičními publikačními formami, tak – a v poslední době zejména – i prostřednictvím moderních technologií na internetu. ■

ZDENKA TICHÁ a HANA GOLÁŇOVÁ,
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

Ústav pro jazyk český AV ČR ve spolupráci s Národní knihovnou ČR uspořádá u příležitosti významného jubilea svého předchůdce výstavu Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český, kterou lze v Národní knihovně navštívit do 27. srpna 2011. Od 5. do 27. září 2011 bude instalována v Moravské zemské knihovně v Brně.

XVII. VALNÉ SHROMÁŽDĚNÍ UČENÉ SPOLEČNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY

VŠECHNA FOTA: ZDENĚK TICHÝ, KNAV

Učená společnost České republiky, která sdružuje významné vědce všech vědních oborů, se na svém XVII. valném shromáždění sešla 16. května 2011 tradičně v prostorách Velké auly Karolina. V dopolední slavnostní části předal její předseda prof. Václav Pačes medaile Učené společnosti za zásluhy o rozvoj vědy i ceny za vynikající vědecké výsledky. Odpolední blok patřil moderované diskusi Globální změny klimatu, kterou řídil předseda III. sekce věd biologicko-medicínských doc. Jan Konvalinka a uvedl člen Učené společnosti prof. Jiří Komárek. Jestliže byla v posledních letech vytýkána Učené společnosti pasivita, v roce letošním naopak předseda Akademie věd ČR prof. Jiří Drahoš ocenil právě její aktivní vystupování.

„Učenost podle mého názoru začíná tam, kde do procesu vzdělávání vstupuje pokora a úcta k omylu. Pokora je to, co mobilizuje k vážným činům,“ uvedl Milan Knížák, čestný host shromáždění.

V kategorii vědecký pracovník obdržel Cenu Učené společnosti Miloslav Druckmüller.

K většímu povědomí o existenci Učené společnosti jistě přispěla i iniciativa pro vzdělávání a vědu, jejíž snahou je vyvolat a moderovat celospolečenskou diskusi o vzdělávací a vědní politice. V prohlášení ze srpna minulého roku členové uvádějí: „*Jsmo přesvědčeni, že tradice vzdělanosti a tvůrčího myšlení v naší zemi nás zavazuje k tomu, abychom si kladli velké cíle. Dlouhodobá strategie pro vzdělávání a vědu musí mít ambici přivést Českou republiku mezi vědecky a technologicky nejdynamičtější země Evropy...*“ Aktéři jednoho z úspěšných projektů – veřejné debaty o středních školách *Střední škola – quo vadis? aneb: Jak nadchnout středoškoláky pro vědu?* – vedle členů Učené společnosti také studenti, učitelé a další hosté prezentující vědeckou obec, se setkali i na letošním valném shromáždění.

Předseda Učené společnosti prof. Václav Pačes letos ocenil 18 osobností, a to jak světově uznávané vědce, tak i ty, kteří mají teprve na vědeckou kariéru dobře našlápnuto – mladé vědecké pracovníky a studenty středních škol. *Cenu Učené společnosti* si odnesli také pedagogové, kteří aktivně podporují zájem středoškoláků o vědu, umožňují jim věnovat se bádání a prezentovat výsledky na olympiádách či soutěžích.

Medaile za zásluhy o rozvoj vědy převzali filoložka-grecistka, papyroložka a literární historička prof. Růže-

na Dostálová za výzkum v oblasti helénistické řecké kultury a byzantologie a prof. Martin Černohorský za zásluhy o rozvoj fyzikálních věd a fyzikálního vzdělávání a za významný podíl na formování a činnosti akademických institucí a odborných společností. Prof. Dostálová stála u zrodu nově akreditovaného oboru novořeckých studií, který spolu s klasickou řečtinou vyučovala do svých osmdesáti let na Masarykově univerzitě v Brně i na Karlově univerzitě v Praze. V oblasti helénistické řecké kultury a byzantologie se stala jedinečnou a světově uznávanou badatelkou. Základním přínosem pro českou veřejnost je její souborné dílo *Byzantská vzdělanost*.

Životní dráha prof. Martina Černohorského je spjata především s Přírodovědeckou fakultou Masarykovy univerzity, kde vystudoval matematiku a fyziku. Rozhodující měrou se zasloužil o zvýšení úrovně fyzikálního vzdělávání specialistů i středoškolských

učitelů fyziky. Kromě vlastních vysokoškolských kurzů začal od r. 1979 v rámci brněnské pobočky Jednoty československých matematiků a fyziků organizovat populární fyzikálně-pedagogické a filozofické semináře, jichž se kromě středoškolských učitelů fyziky účastnili pracovníci výzkumu z vysokých škol, Akademie věd i resortních ústavů. Zasloužil se též o vznik České konference rektorů.

V kategorii *vědecký pracovník* obdrželi *Cenu Učené společnosti* rovněž dva badatelé, a to prof. Miloslav Druckmüller za současné významné výsledky při matematickém zpracování obrazů sluneční koróny pořizovaných během úplných zatmění Slunce a doc. Jan Tachezy za zásadní objevy objasňující evoluci organel u prvoků. Nová metoda zpracování snímků z koróny, kterou vypracoval prof. Miloslav Druckmüller z Ústavu matematiky a Fakulty strojního inženýrství VUT v Brně, kvalitativně přesahuje vše, co bylo v tomto oboru dosud publikováno. Přestože v začátcích čelila nedůvěře slunečních fyziků, dnes patří mezi klíčové metody. Doc. Jan Tachezy z Přírodovědecké fakulty UK se zabývá eukaryogenezí se zaměřením na evoluci, biogenezi a funkci organel endosymbiotického původu. Jako první si povšiml významu nově objevené funkce mitochondrií – tvorby železo-sírných center – pro výzkum evolučně starých eukaryotických organismů, z nichž většina patří mezi závažné lidské patogeny.

V kategorii *mladý vědecký pracovník* ocenila Učená společnost dr. Milana Orlitu z Matematicko-fyzikální fakulty UK v Praze za práce v oboru optické spektroskopie grafenových materiálů a dr. Danu Pokornou z Ústavu hematologie a krevní transfúze za vynikající výzkumnou práci v oblasti imunologie nádorů vyvolaných viry. Dr. Milan Orlita už nyní patří mezi uznávané osobnosti v oboru studia Diracových fermionů v grafenu. Hlavním tématem jeho výzkumné práce je studium elektronových vlastností pevných látek optickými metodami. Pozoruhodné jsou zejména výsledky týkající se nekonvenčních nositelů náboje, tzv. Diracových fermionů, v grafenových systémech. S jeho jménem je spojováno prokázání vysoké kvality epi-

taxního grafenu, připravovaného na povrchu karbidu křemíku pro aplikační účely v elektronice. Dalším úspěchem je objev mimořádné pohyblivosti nositelů v grafenových vločkách připravovaných na grafitu. Náplní vědecké práce dr. Dany Pokorné se stalo řešení problémů spjatých s objevem, že příčinou karcinomu děložního čípku je infekce lidskými papillomaviry, a následný vývoj vysoce účinné očkovací látky proti dvěma nejnebezpečnějším typům HPV. Vakcína chrání před nemocí, protože zabraňuje infekcím těmito typy HPV, ale není účinná u žen, které již jimi byly infikovány a jež jsou v inkubační době nemoci. Nejdůležitějším úkolem současného výzkumu HPV je vyvinout vakcíny nového typu, které by dovedly budoucímu vývoji nemoci zabránit, a současně vypracovat strategii, jež by zajistila dostatečnou imunogenost takových vakcín. Přínos Dany Pokorné k studované problematice vytváří předpoklady, že v nepříliš vzdálené budoucnosti bude možné zahájit klinické studie, které prověří nový přístup k ochraně milionů žen ohrožených karcinomem děložního čípku.

Již třetím rokem oceňuje Učená společnost objevitele talentů, kteří zajišťují budoucnost vědy a vlastně nacházejí a vychovávají možné příští členy Učené společnosti. Vždyť právě středoškolští pedagogové podněcují a rozvíjejí u studentů touhu objevovat nové věci a hlavně díky nim mohla i letos porota odměnit v kategorii středoškolský student 10 mladých nadějných badatelů.

Cenu pro pedagogy letos převzali ředitel Gymnázia Jírovceva v Českých Budějovicích dr. Karel Lichtenberg a učitel matematiky a fyziky na Gymnáziu tř. Kpt. Jaroše v Brně dr. Jiří Herman. ■

GABRIELA ADÁMKOVÁ

Medaili Učené společnosti ČR převzala od jejího předsedy Václava Pačese významná česká byzantoložka Růžena Dostálová.

Cenu za výjimečné vědecké aktivity obdrželo také deset středoškolských studentů.

ČESKO-FRANCOUZSKÁ MEZIAKADEMICKÁ SPOLUPRÁCE

Česko-francouzské vědecké vztahy jsou tradičně velmi bohaté a úspěšné. Příkladem je dlouholetá spolupráce Akademie věd ČR s mnoha výzkumnými institucemi Francie. Od roku 1993 se vědecká spolupráce mezi ústavy AV ČR a francouzskými institucemi rozvíjí v rámci několika dohod, z nichž nejvýznamnější jsou úmluvy s Národním centrem vědeckého výzkumu (CNRS), Národním ústavem jaderné fyziky a fyziky částic (IN2P3 při CNRS), Vysokou školou společenských věd, Paříž (École des Hautes Études en Sciences Sociales – EHESS), Střediskem humanitních věd při Melonově nadaci v Paříži (Maison des Sciences de l'Homme – MSH) a Institute de France – Académie des Sciences.

První ze spolupracujících partnerů – Národní centrum vědeckého výzkumu (Centre National de la Recherche Scientifique – CNRS) – je veřejnou výzkumnou institucí, založenou v roce 1939, která spadá pod Ministerstvo pro vysoké školství a výzkum Francie. Jako rozhodující vědecká organizace ve Francii se zabývá především základním výzkumem v různých oborech. Jejím úkolem je provádět nebo zadávat výzkumné práce, které mají význam pro pokrok vědy a pro hospodářský, sociální a kulturní rozvoj na mezinárodní úrovni. V čele stojí předseda CNRS (v současnosti prof. Alain Fuchs), jemuž je podřízena Správní rada, dva generální ředitelé (ředitel pro výzkum a ředitel pro ekonomiku), dále pět oborových ředitelů (pro styk s médii, mezinárodních vztahů, etické komise, vnitřní samosprávy a Výboru pro uplatnění žen) a ředitelé deseti národních institutů.

CNRS má k dispozici přes 1100 laboratorních, výzkumných a servisních středisek, spravovaných centrálně nebo administrativně připojených k jiným organizacím. Se svými 34 000 zaměstnanci (z toho 25 630 je zaměstnanců stálých – 11 450 výzkumných pracovníků a 14 180 techniků, laborantů a administrativních pracovníků) a celostátní územní působností vykonává CNRS činnost ve všech vědních oborech. Základní roční rozpočet CNRS činí 3,204 miliardy eur, z toho 677 milionů je alokováno na výzkum (pro rok 2011). Rozpočet CNRS na výzkum tvoří kolem 20 % celkového výzkumného rozpočtu Francie.

Hlavním programem CNRS je využívat a aplikovat výsledky výzkumu, informovat o vědeckých projektech, podílet se na výzkumu a přispívat k dalšímu rozvoji vzdělání a vědy. Rovněž má analyzovat vnitrostátní i mezinárodní situaci a perspektivy v jednotlivých vědních oborech a formulovat hlavní směry vědní politiky ve Francii.

V laboratořích CNRS pracují vynikající badatelé ze všech vědních oborů – podstatnou část své vědecké

kariéry zde prožilo 16 laureátů Nobelovy ceny za vědu a 11 laureátů Fieldsovy Medaile za vědu.

CNRS jako hlavní vědecká instituce multidisciplinárního charakteru, která svou činností zahrnuje všechny vědní obory, tvoří soustavu deseti hlavních výzkumných ústavů, jež se dále člení na specializovaná výzkumná centra. Hlavními výzkumnými ústavů CNRS jsou: Ústav biologických věd (INSB), Ústav chemie (INC), Ústav ekologie a životního prostředí (INEE), Ústav humanitních a sociálních věd (INSHS), Ústav pro informatiku (INS2I), Ústav systémového inženýrství a vědeckých informací (INSIS), Národní ústav pro matematiku (INSMI), Ústav fyziky (INP), Národní ústav jaderné fyziky a fyziky částic (IN2P3), Národní ústav pro kosmický výzkum (INSU). CNRS přednostně podporuje mezioborovou spolupráci (zvláště s univerzitami)

Spolupráci mezi AV ČR a CNRS stvrdila nová podoba smlouvy ze dne 16. května 2011, kterou podepsali vedoucí představitelé obou institucí: Jiří Drahoš a Francesca Grassia.

www.cnrs.fr

umožňující rozvoj nových vědních oborů a odpovídající potřebám ekonomiky a společnosti. Mezioborové vědní aktivity naznačují názvy některých výzkumných programů CNRS: Informace, komunikace a věda; Životní prostředí, energie a dlouhodobě udržitelný rozvoj; Nanovědy, nanotechnologie, materiály; Astročástice: částice ve vesmíru.

Správa CNRS je decentralizována – 19 regionálních zastoupení zajišťuje přímou správu výzkumných center a laboratoří v regionech, udržuje přímé vztahy a spolupracuje tak s místní samosprávou, partnerskými institucemi a firmami. Tímto způsobem se dostává podpory vědeckým projektům v jednotlivých regionech. CNRS má více než 1200 center výzkumu a služeb (Unités de recherche), z nichž 95 % spolupracuje s univerzitami a dalšími výzkumnými institucemi v zemi; od roku 1999 zřídilo CNRS 593 inovačních center.

Zahraněční spolupráce CNRS vychází mj. z 85 bilaterálních dohod s 60 zeměmi z celého světa a dále z 343 programů mezinárodní vědecké spolupráce. V rámci CNRS působí 114 evropských a mezinárodních společných laboratoří, 93 mezinárodních výzkumných seskupení a 22 mezinárodních společných center výzkumu. Laboratoře CNRS ročně přijmou 5000 zahraničních vědeckých pracovníků-stážistů a 1714 zahraničních badatelů – interních zaměstnanců. Mimo to má CNRS stálé zahraniční zastoupení v mnoha zemích světa (v Bruselu, Johannesburgu, Moskvě, Pekingu, Santiagu de Chile, Washingtonu, Hanoji aj.).

Akademie věd ČR uzavřela s CNRS rámcovou dohodu o vědecké spolupráci, která kromě výměn vědeckých pracovníků v rámci společných projektů a mezinárodních projektů vědecké spolupráce PICS (Programmes internationaux de coopération scientifique) umožňuje další nové formy spolupráce. Jedná se např. o společné laboratoře LEA (Laboratoire européen associé), které poskytují možnost operativní spolupráce zúčastněných týmů; evropská/mezinárodní výzkumná seskupení GDRE/GDRI (Groupement de recherche européen ou international), tj. meziná-

rodní propojení několika partnerských výzkumných pracovišť zabývajících se společnou vědeckou tematikou a umožňující efektivní a pružnou spolupráci; společné mezinárodní laboratoře UMI (Unité mixte internationale) s jednotným sídlem ve Francii nebo v partnerské zemi.

Novou podobu dohody AV ČR s CNRS podepsali představitelé obou institucí nedávno – 16. května 2011 v budově Akademie věd na Národní třídě v Praze. V rámci nové dohody uzavřel zároveň Fyzikální ústav AV ČR a Ústav jaderné fyziky AV ČR dohodu o vytvoření evropské společné laboratoře s názvem LEA-NuAg (European Associated Laboratory – Nuclear Astrophysics and Grids).

Národní ústav jaderné fyziky a fyziky částic při CNRS je jediným národním ústavem CNRS, který s AV ČR pojí přímá dvoustranná dohoda o vědecké spolupráci, a to v oblasti výzkumu v jaderné fyzice a fyzice částic.

Spolupráce s Vysokou školou společenských věd se zaměřuje na vědeckovýzkumnou a pedagogickou činnost v interdisciplinárním pojetí a s komparativní perspektivou. Ta souvisí se zvyšováním vědecké kvalifikace a se zdokonalováním jazykových znalostí ve spolupráci s Francouzským ústavem pro výzkum ve společenských vědách v Praze (CEFRES).

Obdobná spolupráce existuje s pařížským Střediskem humanitních věd při Melonově nadaci v Paříži; nadace přiděluje stipendia pro studijní pobyty mladým vědcům ze společenských vědních oborů.

Vedle meziakademické česko-francouzské spolupráce je tradiční platformou pro rozvoj česko-francouzských vědeckých styků také *Program integrovaných akcí „BARRANDE“*. Tento program zasazený do rámce mezivládní vědeckotechnické spolupráce ČR s Francií a řízený Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR umožňuje účast česko-francouzských výzkumných projektů ze všech vědních oblastí. ■

JITKA TESAŘOVÁ,
Referát zahraničí SŠ AV ČR, v. v. i.

Zleva:
ředitel FZÚ AV ČR
Jan Řídký,
ředitel Ganiil, IN2P3
Sydney Gales,
ředitel
IN2P3-CNRS
Jacques Martino
a ředitel
ÚJF AV ČR
Jan Dobeš.
Nad podpisem
smlouvy dohlíží
předseda Rady
pro zahraniční
styky AV ČR
Jan Palouš.

KDYŽ SE POTKÁ CHEMIE S BIOLOGIÍ

Téměř jako z pohádky může znít příběh o antivirotikách, která daroval celému světu český vědec. Profesor Antonín Holý, letošní pětasedmdesátník, zasvětil život odhalování zákonitostí a tajů organické chemie. Patří mezi ty šťastlivce, jimž bylo dopřáno vidět výsledky svého základního výzkumu úspěšně přenesené do praxe. Antonín Holý stojí na začátku cesty, která přinesla lidem s nejzávažnějšími chorobami, jako je žloutenka typu B, virové opary, ale také AIDS, nové generace léků.

Na této cestě se nejen setkává chemie s biologií, ale hlavně tvrdá práce s nezbytnou dávkou štěstí. V laboratoři svého domovského Ústavu organické chemie a biochemie objevil nesmírně pracovitý chemik Antonín Holý před více než čtvrt stoletím skupinu látek s obecným názvem „acyklické fosfonáty nukleosidů“. Při svých zkušenostech pochopitelně věděl, že získal surovinu, v níž se skrývá poklad. Jenže jak takový poklad vytěžit? Štěstí přeje připraveným, potvrdilo se, když potkal Antonín Holý v květnu 1976 na konferenci v Göttingenu belgického virologa Erika De Clercq z Katolické univerzity v Lovani. Netrvá dlouho a chemické látky z pražské laboratoře putují (mnohdy přímo obskurním způsobem) do Belgie k náročným biologickým testům, jež posléze prokazují jejich aktivitu. Mezitím přicházejí osmdesátá léta ve znamení nové zákeřné nemoci virového původu – AIDS. Úspěšné výzkumy obou evropských přátel v oblasti virů DNA a retrovirů a jejich potenciální využití přilákaly pozornost amerického vědce Johna C. Martina. Avšak zámožská farmaceutická firma – ke své smůle – neposoudila výrobu nových antivirotik jako perspektivní.

Třímáme surovinu s pokladem, jsou si přesto jisti Holý i De Clercq. Přesvědčen je o tom i medicíně orientovaný Martin. S pevnou vírou, notnou dávkou odvahy a vypůjčených peněz vzniká v roce 2004 nová firma Gilead. A riziko se vyplácí. Nejen unikátním naplněním triumvirátu Holý-De Clercq-Martin. Firma Gilead Sciences je dnes jedním z největších výrobců antivirotik a pomáhá milionům lidí po celém světě. Téměř neuvěřitelně zní statistika: u 90 % nových HIV pozitivních a AIDS pacientů se aplikují antivirotika, jimž dala vzniknout píle a intuice Antonína Holého. Poklad, který v acyklických fosfonátech nukleosidů objevil český vědec, a poté jej vytěžil společně s Erikem De Clercqem, přetavil v lék Duviragel, jenž se vyrábí v České republice. Když se kroky obou pánů spojily s Johnem C. Martinem, přišly od devadesátých let minulého století na svět léky Viread, Truvada, Atripla a Hepsera, k nimž brzy přibudou další.

V nekonečném souboji s viry, tedy ve vývoji dalších látek pro výrobu léčiv pokračují v laboratořích dejvického Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR zásluhou finanční podpory firmy Gilead Sciences následovníci Antonína Holého. Výzkum se děje ve čtyřech skupinách: tým pod vedením Zlatka Janeby se zaměřuje na cílené analogy složek nukleových kyselin, Marcela Krečmerová se svými lidmi zkoumá analogy nukleosidů a nukleotidů pro biomedicínské aplikace, medicínální chemie antimetabolitů je doménou Radima Nencky a tým Heleny Mertlíkové-Kaiserové se věnuje biochemické farmakologii antimetabolitů.

Příběh jako z pohádky si zasluhuje i pohádkovou slávu. Na zámku v Průhonicích oslavil jeden z neúspěšnějších českých vědců našeho a již uplynulého století profesor Antonín Holý nejen své letošní 75. narozeniny, nýbrž i 25. výročí první publikace svých poznatků v časopisu *Nature*. Pevnost Holého triumvirátu potvrzují také jeho spolupracovníci – Erikovi De Clercqovi je letos 70 let a John C. Martin se k oslavě v Průhonicích 4. května přidal svými šedesátinami. Slavnosti se zúčastnila česká vědecká elita včetně předsedy AV ČR Jiřího Drahoše, velvyslankyně Belgie v ČR J. E. Renilde Loeckx a další osobnosti. Oslava pokračovala hojně navštíveným sympoziem *Chemie potkává biologii* ve čtvrtek 5. května v Národní technické knihovně, přípitkem v pražské rezidenci amerického velvyslance a posléze v Lannově vile podpisem smlouvy mezi ÚOCHB a Gilead Sciences o pokračování podpory Centra výzkumu v medicínální chemii na dalších pět let.

John Martin uvedl: „Nyní společně vyvíjíme např. nový druh Tenofoviru, který je účinnější než Viread. Věnujeme se chemickým látkám, protože stále ještě neexistuje očkovací látka proti HIV, a tak zkoumáme Tenofovir, jehož jedna stabilní pilulka by mohla sloužit k prevenci HIV.“ O prevenci AIDS hovořil na konferenci James Rooney.

Spolupráci s belgickou univerzitou v Lovani zahájil Ústav organické chemie a biochemie v do-

bách, kdy u nás byly jen malé zkušenosti. V čem spočívá velká část úspěchu? Zeptala jsem se během skvěle zastoupené konference ředitele ústavu prof. Zdeňka Havlase.

ÚOCHB má na svém kontě už přes tučet léků, které se vyvíjely v různých obdobích a za různých okolností. V tomto konkrétním případě jsme ale najednou začali spolupracovat se západními partnery, lék měla vyrábět americká firma – a s tím jsme žádné zkušenosti neměli – vzpomeňme např., jak neslavně byly zkomercializovány kontaktní čočky prof. Wichterleho, jak málo se vydělalo na tak obrovském objevu. Využili jsme tedy obrovské příležitosti nechat se poučit od zkušených belgických partnerů. Jejich smlouvy natolik profesionálním způsobem předvíдалy, co všechno se může stát (což v dané chvíli nikdo netuší), že když se firma Bristol-Meyers spojila s firmou Squibb a došlo k rozhodnutí, že antivirální látky nemají žádnou budoucnost a nebudou se vyrábět, dostali jsme všechny licence zpět, mohli jsme zacházet s patenty a získali jsme také data, jež se při vývoji léků za dva roky nastřádala. Na základě všech těchto podkladů vznikla nová firma Gilead, která dnes patří k farmaceutickým gigantům.

Nesnažila se firma Bristol-Meyers s vámi znovu navázat spolupráci?

V současnosti s námi firma do sféry obchodu vstupuje. Vyrábějí se dvojkombinace, trojkombinace látek a dnes jsme na semináři slyšeli i o čtyřkombinaci a firma od nás má jistý přídavek k těmto látkám. Ale tu prvotní obrovskou příležitost propásla špatným manažerským rozhodnutím!

Díky spolupráci ÚOCHB, univerzity v Lovani a firmy Gilead za účelem vývoje léčiv vznikají další spin-off firmy. Jednou z nich je Okapi Sciences – podle názvu (okapi je vzácná pralesní žirafa) lze soudit, že se jedná o veterinární sféru...

Jedná se o část látek z třídy objevené Antonínem Holým, tedy acyklických fosfonátů. Už dlouho je známo,

že řada těchto látek působí proti virům nejen u lidí, ale i v živočišné a dokonce i rostlinné říši. Konec konců se také v určité fázi všechny látky na zvířatech testují před tím, než se přejde na klinické testy u lidí. Viry sužují jak hospodářská zvířata, tak domácí mazlíčky a není divu, že veterinární oblast představuje obrovský trh. Náš ústav přispěl několika patenty a stal se spolupodílníkem firmy Okapi Sciences, i když většinu práce odvádějí v Lovani.

Před dvěma lety jste založili společnost IOCB-TTO. Jak se osvědčila?

Jedním z jejích cílů je „skautovat“ výsledky našeho ústavu, čili zástupci společnosti v dennodenním kontaktu s našimi vědeckými pracovníky sledují, který výsledek by byl přenositelný do aplikační a komerční sféry. Dalším úkolem je ochrana duševního vlastnictví, sepisování patentů a jejich ochrana. A pak vyhledávání partnerů, stanovování strategie spolupráce a vyzískání užitečných výstupů, výrobků. Zatím pracuje IOCB-TTO na 12 projektech, tři jsou nadějně. Doufáme, že alespoň jeden z nich bude úspěšný, aby motivoval lidi k další práci a přinesl nám peníze pro podporu základního výzkumu.

Prof. Antonín Holý oslavil 75 let věku, půl století životní dráhy spojil s Ústavem organické chemie a biochemie, před čtvrt stoletím publikoval *Nature* zásadní společnou stať o širokospektrální biologické aktivitě nových antivirálních látek. Jeho pohádkový příběh o výjimečné práci, která pomáhá milionům lidí po celém světě, lemuje 60 patentů, stovky publikací, tisíc citací a také miliony korun pro jeho domovský ústav. Na můj dotaz ohledně budoucnosti Zdeněk Havlas říká: Jsem velmi rád, že má Antonín Holý mnoho nadějných studentů i talentovaných nástupců. Těch, kteří získávají motivaci z jeho celoživotního úsilí, je dost a já jsem přesvědčen, že bude mít v ústavu někdo také tolik štěstí a rozumu, jako měl on, aby dosáhl stejných úspěchů. ■

MARINA HUŽVÁROVÁ

Antonín Holý (vlevo) oslavil se svými spolupracovníky Johnem Martinem a Erikem De Clercqem 75. narozeniny i 25. výročí publikace stati o širokospektrální biologické aktivitě nových antivirálních látek v časopisu Nature. Slavnost na zámku v Průhoncích uvedl ředitel ÚOCHB AV ČR Zdeněk Havlas.

Projekt Česká hlava, který podporuje vědeckou a technickou inteligenci, uspořádal 19. května 2011 desátý ročník mezinárodní konference Evropské fórum vědy a techniky. Tématem jubilejního setkání, které se konalo v Rajské budově Vysoké školy ekonomické v Praze, se stala Věda v měnícím se světě. Řečnické obsazení konference bylo tradičně exkluzivní a zřejmě vůbec poprvé se v Praze sešli hned čtyři nositelé Nobelovy ceny – Kurt Wüthrich (2002, za chemii), Carlo Rubbia (1984, za fyziku), Richard J. Roberts (1993, za medicínu) a Timothy Hunt (2001, za medicínu).

Podle rektora Vysoké školy ekonomické Richarda Hindlse je každoroční pražské fórum jedinečnou platformou, na níž se setkávají nejen ti, kteří vědu dělají, ale také ti, kdo o vědě rozhodují, výzkum financují, a ti, jimž její výsledky slouží. „Fórum vytváří mosty mezi izolovanými aktéry evropské vědy a ty Evropa, pokud chce být skutečně konkurenceschopná, potřebuje. Naše spolupořadatelství považujeme nejen za příspěvek těmto snahám, ale i za možnost mezinárodního zviditelnění a zvýšení prestiže naší školy.“

Úvod dopoledního bloku přednášek patřil ministru průmyslu a obchodu Martinu Kocourkovi, který k zaplněnému auditoru hovořil o nepříliš dobré konkurenceschopnosti České republiky. „V posledních letech se pozice Česka zhoršovala a loni se na světovém žebříčku Světového ekonomického fóra propadla o pět pozic až na 36. místo,“ konstatoval ministr. Jedinou možností, jak čelit hospodářskému vzestupu asijských států, je podle něj podpora inovací. „Byť má Česko ve vědě a výzkumu špičkové výsledky, neumíme je aplikovat do komerční praxe. Podpora inovací je proto jedním z pilířů *Nové strategie konkurenceschopnosti na roky 2012 až 2020*, kterou v současnosti připravujeme“. Pilíři strategie mají být efektivní instituce, kvalitní infrastruktura a ekonomika poháněná inovacemi. Na její přípravě se podílejí experti z praxe i odborníci z akademické sféry. Do projektu je

EVROPSKÉ FÓRUM

Méně byrokracie –

zapojeno několik ministerstev a další klíčové úřady veřejné správy.

Zkušenosti a spolupráci britských univerzit s průmyslem na fóru prezentovala prorektorka Aston University Julia Elisabeth King. Podle jejího názoru mají britská univerzitní pracoviště silný ekonomický impact, a spolupráci s průmyslem lze tak hodnotit jako úspěšnou. „Inovace jsou pro současnou Evropu klíčové téma. Jedině jejich prostřednictvím budeme schopni čelit globálním problémům, které nás v blízké budoucnosti čekají.“

Engelbert Ruoss, ředitel kanceláře UNESCO v Bernátkách, referoval o pozici malých evropských zemí v rámci evropského výzkumu. Vycházel především z hodnocení, které se nedávno uskutečnilo mezi zástupci výzkumných institucí zemí jihovýchodní Evropy a jež se zaměřilo na otázky rozpočtu těchto vědeckých institucí, z jakých zdrojů jsou financovány, jaké mají výsledky apod. Při srovnání s ostatními evropskými zeměmi je rozpočet těchto institucí nízký a také financování ze státní kasy je omezené. Většina hodnocených institucí se téměř neúčastní evropských projektů, a pokud ano, jen v malé míře. V posledních letech však počet evropských projektů s účastí zemí

jihovýchodní Evropy narůstá. Jedním z důležitých faktorů úspěšnosti těchto institucí je mezinárodní spolupráce. Ačkoli státy jihovýchodní Evropy mezi sebou kooperují, měla by růst především spolupráce se zeměmi Evropské unie. Aktivní spolupráce se zahraničím je totiž klíčem k úspěchu. Engelbert Ruoss zastává názor, že by si malé státy měly ve vědě a výzkumu vytyčit několik prioritních oblastí, užitečných především na národní úrovni (např. medicína, životní prostředí, zemědělství a stravování, informační technologie) a v jejich rámci usilovat o excelenci. Zaměřit by se měly též na inovace, vylepšení technologií a již zmíněnou mezinárodní spolupráci.

Na Fóru zaznělo, že v loňském roce chybělo v Evropě 800 000 až 1 000 000 pracovníků ve vědě a výzkumu. Polovina všech studentů, kteří odjíždějí na doktorandská studia do USA, se již zpět nevrací.

RUM VĚDY A TECHNIKY

více důvěry vědcům

Otázkou, jak by mělo vypadat efektivní řízení vědy, se zabýval jeden ze čtyř nobelistů – Timothy Hunt. V úvodu britský biochemik ocenil úspěchy české vědy v oblasti chemie, zvláště mimořádný přínos výzkumu léků proti viru HIV, a pokračoval tezí, že vědu nelze řídit direktivně. „Pro konkurenceschopnost Evropy je nyní rozhodující, aby se badatelé z jednotlivých zemí mohli volně pohybovat, setkávat se a spolupracovat na řešení společných projektů.“ Problém je ale podle T. Huntta také v tom, že perspektivní mladí vědci, kteří úvod své kariéry strávili např. v USA, nejsou po svém návratu do Evropy pod tlakem, aby byli podobně výkonní a úspěšní jako v zámocí.

Další z přednášejících, zástupce Evropské komise Octavi Quintana Trias, hovořil o přípravě 8. rámcového programu a jeho prioritách. Jmenoval tři hlavní body, na které se evropská úřednická aktuálně soustředí: věda pro veřejnost, inovace a konkurenceschopnost, základní výzkum. Zmínil se také o Evropském výzkumném prostoru (ERA). Stěžejní myšlenkou ERA je volný pohyb výzkumníků a znalostí v rámci Evropy, volný trh na poli výzkumu a otevřenost světu. Octavi Trias neopomenul ani problémy, které volnému pohybu v rámci ERA brání, jako jsou např. překážky v mobilitě vědců, národní strategie v rámci jednotlivých států, nejasně formulované definice, pravidla či cíle.

O propojení akademického a průmyslového výzkumu na příkladu společnosti New England BioLabs přednášel biochemik a molekulární biolog Richard J. Roberts, který Nobelovu cenu získal (spolu s Phillipem A. Sharpem) za objasnění způsobu, jímž se u vyšších organismů – eukaryot – uskutečňuje dědičný program, zakódovaný v genomové DNA. Úspěšná společnost se během své pětatřicetileté existence vypracovala podle R. J. Robertse na jednu z klíčových institucí v oblasti biotechnologického průmyslu.

Odpolední část programu patřila mj. vědcům z Akademie věd ČR, kteří se zúčastnili diskusního panelu *Evropské výzkumné sítě – efektivita, výhody a úskalí*. Debatu moderoval ředitel Ústavu molekulární genetiky AV ČR Václav Hořejší a kromě již zmíněných hostů Fóra – J. E. King a O. Q. Triase – se jí dále zúčastnili Peter Šebo (Mikrobiologický a Biotechnologický ústav), Petr Svoboda (Fyziologický ústav) a rektor Českého vysokého učení technického v Praze Václav Havlíček. Meritum setkání tvořila témata, zdali (a jak) lze dosáhnout výraznější konkurenceschopnosti evropské vědy, jestli získá věda malých států na důležitosti nebo se rozmělní a ztratí či zda jsou cíle Evropského výzkumného prostoru realistické nebo příliš optimistické a diktované

abstraktními politickými proklamacemi. Podle Václava Havlíčka omezuje vědce především přebujelá byrokracie. „Často se stává, že nad vlastní vědeckou prací vítězí politické zájmy. Svou kritiku ale nesměřuji jen k Evropské unii, nýbrž i České republice.“ Rektor ČVUT také uvedl, že malé státy EU by se měly spíše orientovat na ty oblasti výzkumu a vývoje, v nichž jsou nejlepší.

Ve stejném duchu hovořili i Václav Hořejší a Peter Šebo. Ti podpořili názor, že byrokracie kreativitu a inovace zabíjí. Vyjádřili také svůj nesouhlas s finanční podporou druhořadých projektů aplikovaného výzkumu z institucionálních prostředků. Naopak je podle nich třeba vytvořit lepší podmínky pro vznik excelentních pracovišť základního výzkumu, jejichž prostřednictvím se Evropa může stát konkurenceschopnou. Podle J. E. King by však i aplikovaný výzkum měl mít dostatečnou podporu. „V oblasti věd o živé přírodě jsme ve srovnání se Spojenými státy (co se týče množství publikací) na obdobné úrovni. V aplikacích dosažených výsledků ale výrazně zaostáváme,“ konstatovala J. E. King.

Souběžně s Fórem Akademie věd ČR se konalo také Fórum České společnosti chemické s podtitulem *Chemie pro společnost 2011*. Pozvaní hosté, mezi nimiž byli např. švýcarský nositel Nobelovy ceny za chemii Kurt Wüthrich, František Štěpánek z Laboratoře chemické robotiky na VŠCHT Praha nebo Jan Konvalinka z Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR, se věnovali tématům jako chemie a inovace, chemik a jeho svět, chemie a cesta z krize ke kvalitní vědě apod. ■

LUDEK SVOBODA a MARKÉTA PAVLÍKOVÁ

Diskusního panelu Evropské výzkumné sítě – efektivita, výhody a úskalí se zúčastnili (zleva): Peter Šebo z Mikrobiologického a Biotechnologického ústavu AV ČR, Petr Svoboda z Fyziologického ústavu AV ČR, Václav Hořejší, ředitel Ústavu molekulární genetiky AV ČR, Václav Havlíček, rektor ČVUT, Julia Elisabeth King, prorektorka Aston University, a Octavi Quintana Trias, zástupce Evropské komise.

PROLOMENÍ TĚŽEBNÍCH LIMITŮ

Komise pro životní prostředí Akademie věd ČR projednala v březnu loňského roku stanovisko, v němž vyzývala k dalšímu zachování a respektování územních ekologických limitů těžby uhlí v Severočeské hnědouhelné pánvi. Stanovisko bylo schváleno jednohlasně. Protože však v souvislosti s diskusí o přípravě nové státní energetické politiky ožívá i ve vládě (v rozporu s jejím programovým prohlášením) myšlenka na prolomení těchto limitů, Komise se po roce k problému vrátila znovu.

V této souvislosti Komise přivítala návrh dr. Radima Šráma, aby její členové přijali pozvání zástupců společnosti Czech Coal přímo do místa těžby velkolomu Československé armády. Spojili jsme však tuto návštěvu, kterou nám těžaři nabídli ve formě tzv. „uhelného safari“ terénními automobily přímo do provozu lomu, s vlastní pochůzkou nad horní hranou těžební jámy v prostoru skalních řícení a sesuvů zemin do těžební jámy velkolomu Československé armády (VČSA) pod zámek Jezeří a zbytků arboreta s výkladem geologa dr. Jana Marka. Podvečerního workshopu se zúčastnili i občané dotčených obcí Černice, Horní Jiřetín a Litvínov i další hosté, aby si mohli udělat obrázek o náladách a názorech obyvatel obcí ohrožených nadlimitní těžbou. Toto pojetí se ukázalo jako velmi hodnotné z hlediska odborného programu i využití času.

Dopolední pochůzka pod zámek Jezeří názorně ukázala, jak problematické je dodnes tvrzení zástupců VČSA z 80. let minulého století, že stabilitní problémy na jižních svazích Krušných hor, které se dotýkají nejen sedimentární výplně pánve, ale i krystalinika, neexistují, že těžební společnost má změny v terénu pod kontrolou a že se stačí jen postarat o záchyt a bezpečné odvedení potoků a povrchových vod stékajících do pánve mimo těžební jámu.

Od velkého sesuvu čela svahu pod arborem v roce 2005 postupuje trhání svahů dál. Počínající sesuv, který jsme s dr. Janem Markem zaznamenali při poslední společné návštěvě pod Jezeřím na podzim 2010 s poklesem na odtrhové hraně – tehdy cca 1,5–2,0 m za zimu a jaro, „odjel“ o desítky metrů, odhadem o 40–60 metrů a vzal s sebou i těleso bývalé silnice I/13 a kus plata, na kterém byly ještě v roce 1990 položeny koleje důlní dráhy (později demontované). Objevují se i další zátrhy v silnici, v okolním terénu s porostem, který v sesuvu vypadá jako po vichřici – stromy jsou pokácené a leží přes sebe a těžaři je nestačí odklízet. Na jiných sesuvech na straně od obce Vysoká Pec již padlé i stojící stromy v sesuvu

těžaři pokáceli. Paradoxně tím ovšem snížili odpar vody právě těmito stromy z tělesa sesuvu, což situaci zhoršuje. A co hůř. Čerstvými sesuvy poklesl terén a váha hmot, které byly oporou dřívějších, již uklidněných pat sesuvů, způsobených nad tímto prostorem těžbou bývalého hlubinného dolu Maršál Koněv; ta byla i kvůli tomu v polovině minulého století zastavena. Hrozí tedy, že se i tyto sesuvy nad bývalou silnicí I/13 znovu „rozjedou“. A to by nepříznivé důsledky těžby rozšířilo vysoko nad těžební jámu do svahů Jánského vrchu a do bezprostřední blízkosti zámku Jezeří. Těžaři se snaží vody z potoků a povrchové splachy po srážkách zachycovat a provizorně odvádět hadicemi jen mimo tělesa sesuvů, ale na solidní a stabilní odvodňovací díla již rezignovali poté, co se jim jejich části sesuly a ztratily původní funkci odvést vody mimo těžební jámu. O to více ji teď musí čerpat velkou čerpací stanicí u dna těžební jámy.

VŠECHNA FOTÁ: ARCHIV AUTORA

**Pokračující
masivní sesuvy
svahů
pod zámek
Jezeří
(stav koncem
května 2011)**

Návštěva vlastního velkolomu mnohé účastníky poučila nejen tím, co viděli, ale také tím, co slyšeli z úst průvodců. Těžaři sice od jihozápadu zakládají zeminu z nadloží již do vnitřní výsypky tak, aby dříve odlehčené paty svahů Krušných hor zase přitížili, ale materiálu ze současné skrývky je nedostatek, neboť při těžení bylo obrovské množství uloženo na vnějších vzdálených výsypkách a těžaři nepovažují za reálné je odtamtud vrátit zpět. Navíc bude chybět objem vytěženého uhlí. Není proto dost materiálu nejen na navrácení nivelety do původní výše terénu, ale ani na potřebné zvýšení dna zbytkové jámy, která má být podle plánu zahlazení důsledků těžby zaplavena a fungovat v rekultivované krajině jako vodní nádrž. Představa, že tento nedostatek materiálu pro rekultivaci lze řešit právě prolomením limitů těžby a jejím pokračováním s likvidací Černic, Horního Jiřetína, jižních svahů Krušných hor a přiblížením těžby až na 500 m k Litvínovu-Janovu, není reálná. Přesvědčili jsme se, že nedostatečné zapření svahů nezastavilo sesuvy ani tam, kde už se vnitřní výsypka o stabilizaci pokouší. Pokračování směrem severovýchodním k Černicím a Hornímu Jiřetínu by situaci dále zhoršovalo. Stěna již odtěženého nadloží těžební jámy pod arborem je hrozivá. Jsou v ní odkryté zbytky po předchozí hlubinné těžbě komorováním a zbytky štol, které stabilitě neprospívají. Pokračovat tímto způsobem dál k severovýchodu je hazard nejen s přírodou, krajinou, obyvateli a osídlením na povrchu, ale i se zdravím a životy horníků.

Také večerní vystoupení dr. Radima Šráma o zdravotních důsledcích znečištění ovzduší stejně jako příspěvky poslance a starosty města Litvínova Mgr. Milana Šťovíčka k dopadům těžby na osídlení a jeho samosprávu, Ing. arch. Martina Říhy k představám o budoucí rekultivaci, dr. Jana Marka ke geologicko-inženýrským a stabilitním problémům jižních svahů Krušných hor, Ing. Mileny Vágnerové k vývoji znečištění v oblasti Mostecka v posledním dvacetiletí a následná diskuse přesvědčily účastníky, že za zachováním limitů stojí většina občanů a že si dobře uvědomují, jak nedostatečná je nabídka náhrad těžařů občanům. Nebyvalá účast a zájem občanů i sdělovacích prostředků dokládá, že téma je v kraji pořád živé a obavy – navzdory ujištění vlády o potvrzení limitů – trvají.

Za situace, kdy ze země vyvážíme jak uhlí samo, tak více než 17 % vyrobené elektrické energie (2010) vy-

ráběné spalováním uhlí stále z více než 50 %, je absurdní hrozit nedostatkem uhlí pro výrobu tepla při dodržení limitů. Pro samu těžbu se spotřebuje cca 20 % energie z něj vyrobené. Spaluje se k výrobě tepla s účinností kolem 27–32 % využití jeho energetického potenciálu, obrovské ztráty způsobují staré a poruchové rozvody, plýtvá se energií ve vytápěných objektech. Do této oblasti je zapotřebí investovat a je také nutné omezit spotřebu. Každý kilogram uhlí, který zůstane pod zemí pro příští generace, bude využit podstatně lépe. Každé omezení pokračujícího plýtvání je záslužné. Obce i památkáři dostávají od těžařů (nebo také nedostávají, jak se přesvědčila města Litvínov a Horní Jiřetín, protože „zlobí“) za újmu způsobenou těžbou v porovnání se zisky těžařů zanedbatelné částky. Uhlí je majetkem státu a stát má právo určit, jak bude využito. Uhlí je dodnes relativně levné jen proto, že se dosud do nákladů na jeho těžbu nezapočítávají četné externality, které souvisejí s jeho těžbou nebo jsou jejími důsledky a jež musí hradit jiné subjekty. Kdyby se za uhlí platila cena zahrnující tyto externality, dávno bychom se museli chovat jinak. Je na čase si tento fakt uvědomit a začít se na národní úrovni zabývat ekonomikou celé energetiky i s těmito externalitami. Pořadí priorit pro Ministerstvo průmyslu a obchodu, pro Český báňský úřad a pro četné další ústřední orgány státní správy i územní samosprávy by se nepochybně změnilo.

Účast na pracovní návštěvě jen potvrdila, že jak stanovisko Komise pro životní prostředí Akademie věd ČR, tak i stanovisko Společnosti pro trvale udržitelný život, zaměřené proti snahám o prolomení územních ekologických limitů těžby z loňského roku, není třeba měnit a důvody pro uplatnění těchto stanovisek nejen trvají, ale jsou stále naléhavější.

Ukázalo se rovněž, že lze za jeden dobře připravený a intenzivně využitý den ověřit nejen fyzický stav na místě, ale i vyslechnout argumenty obou stran sporu a pracovat tak s daleko větší jistotou, že zainteresované strany v daném problému neopomněly do svých úvah a rozhodnutí zahrnout žádný důležitý aspekt. ■

MARTIN ŘÍHA,
místopředseda STUŽ

Strmé vysoké boční stěny těžební jámy pod svahy Krušných hor, narušené navíc hlubinnou těžbou, příliš bezpečnou oporu svahům sedimentární výplně pánve ani narušeným krám krystalinika Krušných hor neposkytují.

Nepomáhá ani provizorní svádění vod stékajících z jižních svahů Krušných hor hadicemi mimo tělesa sesuvů, když původní kapacitní odvodňovací příkopy sesuvy v mnoha místech zničily.

CENA INŽENÝRSKÉ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY 2011

Inženýrská akademie ČR vyhlásila soutěž o Cenu Inženýrské akademie 2011. Od roku 1997 ji IA ČR uděluje za vynikající výsledek tvůrčí práce – vynikající realizovaný technický projekt či významný přínos k rozvoji inženýrského výzkumu.

Cena má stimulovat práci řešitelských kolektivů, vědeckých a výzkumných pracovníků, konstruktérů, inženýrů a technických pracovníků. Zároveň má podpořit tvůrčí úsilí a vytrvalost, jež jsou nezbytné jak v systematické výzkumné práci, která vede k novým fundamentálním poznatkům a posouvá hranice poznání v celém oboru inženýrského a aplikovaného výzkumu, tak i k prosazení významných technických projektů. A to od jeho záměru až do jeho dokončení a uplatnění v novém výrobku či v jiném technickém díle.

Pro letošní rok je Cena vyhlášena v kategorii *Vynikající realizovaný technický projekt*.

Od roku 1997 Cenu získalo mnoho významných projektů. Mezi nejvýznamnější patří vybudování badatelského centra výkonných laserů AV ČR, vyvinutí *restaurátorské a konzervační technologie pro mozaiku Poslední soud na katedrále sv. Víta na Pražském hradě* či softwarový projekt *A-GLOBE: technologie a softwarový nástroj pro integraci a simulaci rozsáhlých distribuovaných systémů*. Význačné jsou i projekty spojené s vývojem technicky progresivních strojů a zařízení, jako je *vývoj a realizace letounu VUT 100*, *vývoj nové generace tkalcovských stavů* či infrastrukturní projekty jako *odbavovací haly mezinárodního letiště v Praze* a *projekt vysouvaných tunelů metra pod Vltavou* a *projekt a realizace obřích zásobníků pro státní strategické zásoby ropy*, *ocelová konstrukce zastřešení Sazka Arény* a *mostní estakády na*

tramvajové trati Hlubočepy–Barrandov, *Ekodukt z obloukových lepených lamelových dřevěných nosníků*.

Cenu za rok 2010 IA ČR udělila prof. Jiřímu Markovi a kol., TOSHULIN, a. s., za projekt *Soustružnické obráběcí centrum POWERTURN 1600 II. generace*. Projekt je výsledkem inovačního procesu vycházejícího z vlastního průmyslového výzkumu a vývoje realizovaného ve zmíněné společnosti. IA ČR ocenila inovaci řady komponent tohoto progresivního stroje, zejména originálního uplatnění cementového betonu nahrazujícího

odlitky stojanu a lože, uplatnění hydrostatického vedení svislé a podélné posuvové osy a nově vyvinuté automatické výměny nástrojů s manipulátorem. Tím badatelé dosáhli podstatného zlepšení mnoha parametrů tohoto obráběcího stroje, především jeho tepelné a vibrační stability a jeho přesnosti.

Špičkové výsledky přesnosti a výkonnosti soustružnického obráběcího centra POVERTURN 1600 II. generace byly prokázány v leteckém průmyslu při výrobě proudových leteckých motorů.

IA ČR se obrací na všechny tvůrčí kolektivy, organizace výzkumu, projekční i výrobní organizace i jednotlivce, aby návrhy na *Cenu Inženýrské akademie za rok 2011* předložili do **15. července 2011** sekretariátu IA ČR, Národní 3, 110 00 Praha 1. Další informace naleznete na www.eacr.cz.

MILOŠ HAYER,
Inženýrská akademie ČR

Ústav organické chemie a biochemie AV ČR, v. v. i.,

si vás dovoluje pozvat na přednášky z cyklu *Zvané přednášky ÚOCHB 2011*

30. června 2011

prof. William L. Jorgensen (Department of Chemistry, Yale University, New Haven, USA)

Efficient Drug Lead Optimization Guided by Free-Energy Calculations

19. října 2011

prof. Ada E. Yonath (Structural Biology Department, Weizmann Institute of Science, Rehovot, Izrael)

The Amazing Ribosome

Přednášky se konají od 10:00 hodin v přednáškovém sále ÚOCHB, Flemingovo nám. 2, Praha 6.

Bližší informace: RNDr. Irena G. Stará, tel.: 220 183 315, e-mail: stara@uochb.cas.cz, www.uochb.cz.

„BLANKA“ ODHALILA RANĚ STŘEDOVĚKÉ POHŘEBIŠTĚ

Hrob 10

VŠECHNA FOTA: ARÚ AV ČR, PRAHA

Rozsáhlý záchranný archeologický výzkum při výstavbě pražského tunelu Blanka, který vede Archeologický ústav AV ČR, Praha, ve spolupráci s firmou Archaia, trvá již od října roku 2008. Tunel prochází oblastí mezi národní kulturní památkou Pražský hrad a územím s významnými koncentracemi pravěkého a středověkého osídlení v Dejvicích, Bubenči a Střešovicích. K mimořádnému objevu došlo v uplynulých týdnech. Během propojování stavebních jam staveb 9515 a 080 se začaly při skrývce objevovat první hroby dosud neznámého pohřebiště.

Ačkoli není výzkum stále dokončen, již nyní je možné říci, že se jedná o kostrové pohřebiště ze sklonku 9. století až 1. poloviny 10. století, tedy z doby počátků utváření českého státu za vlády prvních knížat z rodu Přemyslovců.

Pohřebiště bylo objeveno při skrývce v těsné blízkosti Pražského hradu, v prostoru severně od ulice U Prašného mostu. Prozatím bylo nalezeno na dvacet hrobů. Vzhledem k bohaté výbavě v podobě zlacených gombíků, stříbrných náušnic s očkem, jantarových perel, nože a dokonce vědra u jedné z pohřbených, je velmi pravděpodobné, že zde byli pohřbíváni lidé s významnějším postavením, pravděpodobně obyvatelé Pražského hradu či jeho předpolí. Podle zatím předběžných archeologických analýz patřila většina dosud objevených hrobů ženám či dětem, včetně novorozenců.

Na výzkumu se kromě archeologů podílejí také pracovníci restaurátorské laboratoře a antropologického pracoviště pražského Archeologického ústavu. Analýza objevených nálezů se v budoucnu stane předmětem další interdisciplinární spolupráce s pracovníky Ústavu jaderné fyziky AV ČR v Řeži a Vysoké školy chemicko-technologické v Praze.

Nález má velký význam pro poznání zázemí raně středověkého Pražského hradu v období, kdy se začínal formovat do podoby hlavního sídla rodícího se českého státu. Pohřebiště ovšem není jediným archeologickým nálezem, kterému je v tomto prostoru věnována pozornost. Zkoumáme také novověké liniové objekty – příležitostně vodoteče, přírodní deprese, cesty, které spojovaly Pražský hrad s krajinou na sever od něj.

Výzkum raně středověkého pohřebiště, který se koná v dobré součinnosti s firmou Metrostav a jejími subdodavateli, je poměrně náročný a vyžaduje dostatek času. Termín dokončení je závislý na výsledcích skrývek, které se teprve uskuteční. ■

Kostra ženy s gombíky a se stříbrnou perlou na krku

JANA MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ,
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Dokumentace hrobu

MOHYLOVÉ POHŘEBIŠTĚ V BOROTICÍCH

Pracovník Slezské univerzity v Opavě a Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., prof. Stanislav Stuchlík obhájil před komisí Archeologie disertační práci Borotice. Mohylové pohřebiště z doby bronzové a získal vědecký titul „doktor historických věd“.

S. Stuchlík patří k významným specialistům v oblasti pravěké archeologie a je odborníkem především na problematiku doby bronzové, pohřebního ritu v pravěku a zkoumá také používání zlata v pravěku. Jeho bohatá publikační činnost má velkou citovanost doma i v zahraničí. Podílí se rovněž na výchově mladých vědeckých pracovníků. V Česku založil tradici pořádání specializovaných konferencí o starší době bronzové, které se pravidelně konají. Účastnil se také velkého množství terénních archeologických výzkumů.

FOTO: ARCHIV AUTORA

Pravěká archeologie se zabývá nejstaršími lidskými dějinami před vznikem písma. Podle nejčastěji používaných materiálů se dělí na dobu kamennou, bronzovou a železnou. Vzhledem k dlouhému trvání a složité problematice se archeologové dnes při své práci zaměřují na jednotlivé periody pravěku. Velmi důležitý úsek ve vývoji lidské společnosti představuje doba bronzová. Nástup této epochy není ve znamení převratných změn, ale projevuje se spíše plynulým vývojem navazujícím na předchozí období. Její význam spočívá hlavně v objevu nového materiálu – bronzu, který výrazně umocnil výrobní schopnosti člověka. Nové ekonomické možnosti se postupně promítly prakticky do všech oblastí lidského života (např. při rozvoji zemědělství a dalších oborů), napomohly rozšiřování obchodních kontaktů, přispěly ke společenskému rozčlenění společnosti, změnily nazírání na posmrtný život apod. K velmi důležitým a stále ještě nedostatečně probádaným etapám pravěkého vývoje patří závěr starší doby bronzové, kdy Moravu osídlil lid věteřovské skupiny. Patrně ještě menší znalosti máme o střední době bronzové, kdy toto území obsadil lid středodunajské mohylové kultury.

Mimořádně důležité naleziště představuje mohylové pohřebiště v Boroticích na jihozápadní Moravě, jehož vyhodnocení a zařazení do celkového vývoje se stalo námětem této doktorské práce. Pohřebiště bylo sice objeveno již v polovině 19. století, ale tehdejší badatelé nedokázali získané nálezy dostatečně klasifikovat. Další aktivity se uskutečnily v šedesátých

letech 20. století, ale hlavní objevy se udály až pod vedením S. Stuchlíka mezi lety 1976–2002. Na mohylníku jsme prozkoumali téměř 130 hrobů, z nichž více než 80 patří do starší a střední doby bronzové, zatímco zbývající hroby náleží do doby laténské a do období stěhování národů. Nejde sice o velké počty, ale pro poznání starší a střední doby bronzové na Moravě mají zásadní význam. V nedávné minulosti byly naše znalosti o pohřebním ritu lidu věteřovské skupiny minimální a vědělo se jen o několika ojedinělých hrobech a dále o pohřbech na sídlišcích. Pohřebiště v Boroticích tak přineslo zásadní poznatky o duchovním světě věteřovského lidu. Objevili jsme zde totiž první nekropoli lidu věteřovské kulturní skupiny ze závěru starší doby bronzové. Vedle běžných pohřbů se na ní podařilo rozpoznat některé neobvyklé formy zacházení se zemřelými, jako jsou pohřby dětí v nádobách, uložení zemřelého do žlábků lemujícího hrobovou mohylu nebo sekundární otírání hrobů. Druhá část pohřebiště patřila lidu středodunajské mohylové kultury ze střední doby bronzové. Z tohoto období bylo mnoho hrobů a pohřebišť objeveno na jiných nalezištích již v první polovině 20. století. V Boroticích však jde o první mohylník prozkoumaný moderními metodami, takže jeho odkryv přinesl o této problematice mnoho nových poznatků. Podařilo se také specifikovat některé dosud neznámé nebo málo známé formy pohřebního ritu, jako jsou příkopy kolem mohyl, pohřby v příkopu, trojhroby nebo vykrádání hrobů.

Detailní analýza borotického mohylníku a získaných nálezů umožnila vysvětlit vznik středodunajské mohylové kultury plynulým vývojem z věteřovského podloží a oblast vzniku věteřovské skupiny umístit na jižní Moravu, případně do přilehlé části Dolního Rakouska. Rozbor keramiky a kovové industrie z Borotic a jejich zařazení do historického vývoje doby bronzové rovněž napomohl k přesnějšímu členění věteřovské

skupiny i středodunajské mohylové kultury. Díky některým nálezům se navíc podařilo prokázat silné kontakty jižní Moravy s okolními oblastmi a hlavně s kulturami v Karpatské kotlině. ■

STANISLAV STUHLÍK,
Slezská univerzita Opava,
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Informace z 29. zasedání Akademické rady AV ČR

Akademická rada se dne 10. května 2011 zabývala těmito nejdůležitějšími záležitostmi:

Schválila

■ úkony navržené Majetkovou komisí AV ČR ve věci nakládání s nemovitým majetkem dle zápisu z jejího 24. zasedání konaného 3. května 2011 a přidělení služebních a startovacích bytů dle zápisu z 13. zasedání Bytové komise AV ČR, konaného 19. dubna 2011.

Souhlasila

■ s podepsáním Dohody o vědecké spolupráci mezi Centre National de la Recherche Scientifique a Akademií věd ČR,

■ se zásadami pro převzetí záštity Akademií věd ČR,
■ s prodloužením Licenčního ujednání mezi Akademií věd ČR a Adobe Systems.

Navrhla předsedovi AV ČR, aby udělil

■ Prémii Otto Wichterleho v roce 2011 těmto mladým vědeckým pracovníkům AV ČR:

I. oblast věd

RNDr. **Jan Borovička**, Ph.D. (1979)

– Geologický ústav a Ústav jaderné fyziky

RNDr. **Stanislav Gunár**, Ph.D. (1981)

– Astronomický ústav

RNDr. **Tomáš Masopust**, Ph.D. (1978)

– Matematický ústav

Neil Dillip Thapen, Ph.D. (1976) – Matematický ústav

RNDr. **Patricia Martinková**, Ph.D. (1979)

– Ústav informatiky

Mgr. **Martin Čada**, Ph.D. (1976) – Fyzikální ústav

Mgr. **Hynek Němec**, Ph.D. (1979) – Fyzikální ústav

Mgr. **Jindřich Koloreň**, Ph.D. (1977) – Fyzikální ústav

II. oblast věd

Mgr. **Otakar Frank**, Ph.D. (1977)

– Ústav fyzikální chemie J. Heyrovského

Mgr. **Jan Sýkora**, Ph.D. (1977)

– Ústav fyzikální chemie J. Heyrovského

RNDr. **Dušan Koval**, Ph.D. (1976)

– Ústav organické chemie a biochemie

MUDr. **Libor Macůrek**, Ph.D. (1976)

– Ústav molekulární genetiky

RNDr. **Petr Procházka**, Ph.D. (1976)

– Ústav biologie obratlovců

Mgr. **Natalie Martinková**, Ph.D. (1976)

– Ústav biologie obratlovců

Mgr. **Jana Křenková**, Ph.D. (1979)

– Ústav analytické chemie

RNDr. **Lydie Plecítá-Hlavatá**, Ph.D. (1977)

– Fyziologický ústav

Mgr. **Martin Horák**, Ph.D. (1978) – Fyziologický ústav

III. oblast věd

PhDr. **Michal Bauer**, Ph.D. (1980)

– Národohospodářský ústav

PhDr. **Tomáš Vilímek**, Ph.D. (1976)

– Ústav pro soudobé dějiny

Mgr. Bc. **Vít Boček**, Ph.D. (1980)

– Ústav pro jazyk český

Mgr. **Gabriela Marková**, Ph.D. (1978)

– Psychologický ústav

PhDr. **Lukáš Linek**, Ph.D. (1976) – Sociologický ústav

František Šístek, M. A., Ph.D. (1977) – Historický ústav

■ Fellowship J. E. Purkyně:

Mgr. **Janu Jansovi**, Ph.D., navrženému

Mikrobiologickým ústavem AV ČR, v. v. i.,

Mag. Dr. phil. **Alexanderu Kratochvílovi**, navrženému

Ústavem pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,

prof. RNDr. **Ladislavu Kvaszovi**, Dr., navrženému

Filosofickým ústavem AV ČR, v. v. i.,

Mgr. **Jakubu Steinerovi**, M. A., Ph.D., navrženému

Národohospodářským ústavem AV ČR, v. v. i.

Vzala na vědomí

■ usnesení vlády České republiky ze dne 20. dubna 2011 č. 282 ke způsobu koordinace kosmických aktivit vlády České republiky,

■ opatření provedená k realizaci usnesení XXXVIII. zasedání Akademického sněmu AV ČR,

■ aktualizovanou *Výroční zprávu o činnosti Akademie věd České republiky za rok 2010*,

■ zprávu o plnění smluv o spolupráci se samosprávnými celky.

KNIHOPISNÝ SLOVNÍK ČESKÝCH, A CIZÍCH AUTORŮ 1

V prosinci loňského roku publikoval Kabinet pro klasická studia Filosofického ústavu AV ČR Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16.–18. století. Jeho autor dr. Václav Pumpřla od roku 2002 působí v Kabinetu pro klasická studia FLÚ AV ČR, kde se zabývá digitalizací knihopisu českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Jde o pokračování původního grantového projektu Clavis monumentorum litterarum Regni Bohemiae (CML), který získal podporu Union académique internationale se sídlem v Bruselu. UAI sdružuje 61 národních akademií z celého světa, koordinuje a v některých případech finančně podporuje spolupráci na mimořádně významných projektech z oblastí humanitních oborů, přesahujících rámec jednoho státu. Jedním z nich je právě projekt Clavis monumentorum litterarum Bohemiae, který během 84. valného shromáždění UAI, jež se konalo 24.–29. května 2010 v Budapešti, získal na základě podrobného pětiletého hodnocení nejvyšší stupeň ohodnocení.

V úvodu chci připomenout, že otázky *Knihopisu* spadají do oblasti tzv. retrospektivní bibliografie. Řadíme jej k bibliografiím, které se vymezují českým a slovenským jazykem a léty 1501–1800. Jde o tisky převážně z území Čech, Moravy, Slezska, Slovenska (dříve Horní Uhry), ale neomezující se jen na tato území – tzn., že jsou zahrnuty i tituly vytištěné mimo jmenovaná území.

V genezi názvu a obsahu *Knihopisu* se musíme vrátit k osobě jazykovědce, básníka a překladatele Josefa Jungmanna (1773–1847), a to zejména k jeho dílu *Historie literatury české aneb Soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka* [Praha, 1. vyd. 1825; 2. vyd. 1849 (1851) dále jen *Historie*], ale také k charakteristice doby, ve které své dílo psal a co pro svou dobu znamenalo. Ve 2. polovině 18. století zesiluje germanizační tlak na české země, proti čemuž se staví obránci českého jazyka a literatury. Patrné to bylo zejména za doby císaře Josefa II. (1780–1790). Císař sám byl znám svou snahou povýšit němčinu na vládnoucí jazyk ve své monarchii. Byl zároveň ale i pragmatický, takže v ohledu k českým poměrům zdůrazňoval, že arciknížata, císařští úředníci, důstojníci a podobní veřejní činitelé by měli znát i česky, protože jsou ve styku s česky mluvícím poddaným obyvatelstvem, a proto je pro praxi nutné, aby se s nimi dorozuměli.

Pokud se podíváme na odborný jazyk našich jazykovědců a literárních historiků předjungmannovské éry, zabývajících se českým jazykem a literaturou, můžeme konstatovat, že naprostá většina z nich mluvila a psala německy a latinsky. Tento fakt si Josef Jungmann velmi dobře uvědomoval, a proto se s okruhem svých spolupracovníků záměrně pustil do psaní *Historie*, a to

česky. Dalším jeho velkým činem byla příprava a vytištění pětisvazkového česko-německého slovníku v letech 1834–1839 (přes 4500 stran), dále překlady z cizích literatur, kterými chtěl dokázat, že český jazyk je plnohodnotným jazykem i ve srovnání s němčinou a latinou. Stačí připomenout překlady titulů John Milton: *Ztracený ráj*, Chateaubriand: *Atala aneb láska dvou divochů na poušti* a další překlady. A když se mu nedostávalo slovo, tvořil i nová.

Záměr vytvořit novodobou podobu poněkud už zastaralé bibliografie české literatury *Historie literatury české* z pera Josefa Jungmanna vznikl v roce 1923 u příležitosti 150. výročí jeho narození (1773). S iniciativou přišel dr. Zdeněk Václav Tobolka, tehdejší ředitel Knihovny Národního shromáždění v Praze. Dne 9. prosince 1923 byla z rozhodnutí ministra školství a národní osvěty Rudolfa Bechyně (1881–1948) utvořena osmičlenná komise, která se pod Tobolkovým vedením ujala úkolu (viz *Časopis československých knihovníků* 3, 1924, s. 22–23).

Nejprve byly zpracovány české prvotisky do roku 1500 (včetně) a v roce 1925 je dr. V. Tobolka vydal u příležitosti 75. narozenin prezidenta T. G. Masaryka. Svazek obsahoval 31 položek (Tobolka, Z. V.: *Knihopis československých tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Díl I. Prvotisky*. Praha 1925. 31 položek). Nové soupis prvotisků zpracovala v roce 1994 dr. Emma Urbánková (Urbánková, E.: *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Dodatky. Díl I. Prvotisky do r. 1500*. Praha 1994). Druhá část *Knihopisu*, zahrnující české a slovenské staré tisky z let 1501–1800, začala vycházet v roce 1939. Vydávání se ujal Z. V. Tobolka a jako pomocníka si později vybral dr. Františka Horáka.

SLOVENSKÝCH 6.–18. STOLETÍ

U vydávání *Knihopisu* zůstal až do 31. prosince 1948, kdy byl vedení projektu oficiálně zbaven. Dne 5. listopadu 1951 zemřel. Vydávání *Knihopisu* přešlo plně na Františka Horáka. Svazek M–O vydal v dnešní Národní knihovně, kam byl v roce 1949 přijat do zaměstnání. Další svazky už vydával jako zaměstnanec Základní knihovny ČSAV v Praze, kterou k 1. lednu 1953 založil. Vymínil si však, že vedle tohoto úkolu se bude věnovat dokončení vydávání *Knihopisu*. Na svém novém akademickém pracovišti navíc v roce 1954 založil i oddělení bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501–1800. Existuje dosud jako součást Knihovny AV ČR.

Poslední, devátý svazek *Knihopisu* vyšel v roce 1967 a František Horák zamýšlel vydat k němu rejstříky, dodatky a doplňky. Do své smrti v únoru 1983 už svůj záměr ale nestačil realizovat. O skutečné pokračování *Knihopisu*, a to číselných dodatků k němu, se zasloužila až dr. Bedřiška Wižďálková, která v letech 1994–2006 vydala šest svazků (Wižďálková, B.: *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. ... Díl II. Tisky z let 1501–1800. Dodatky. Sv. 16. A–P. Praha, 1994–2006*).

Během jejich vydávání však dr. Wižďálková zemřela. Zbývající písmena abecedy vyšla zásluhou Mgr. Jana Andrlého a Vladimíra Jarého do konce roku 2010.

V devadesátých letech minulého století vznikl v Ústavu pro klasická studia AV ČR v Praze (dnes Kabinet pro klasická studia Filosofického ústavu) úmysl vydat v digitální podobě bibliografii veškeré dosud známé české a slovenské, resp. bohemikální a slovacikální literatury. Byl navržen již zmíněný grantový projekt CML na vytvoření a zpřístupnění obrazově-textové databáze. Z široce pojatého záměru se podařilo realizovat jen některé projekty, mezi nimi i projekt digitalizace *Knihopisu*. Úkolu se ujali dr. Jiří Kroupa a dr. Martin Svatoš s několika dalšími spolupracovníky. Digitální databáze *Knihopisu* (viz www.knihopis.org) byla vyvěšena v dubnu 2003, u její realizace stáli dr. Václav Pumprla a dr. Jiří Žurek. V roce 2007 jsem podal v souvislosti s prací na digitálním *Knihopisu* žádost o přidělení grantu u Grantové agentury ČR na léta 2008–2010, jehož obsahem byl projekt databáze autorů digitalizovaného *Knihopisu*. Žádost byla vyřízena kladně.

Tato databáze se dotýká přibližně 2000 autorů a umožňuje rychlé nalezení a využití jejich životopisných dat z různých časových a místních oblastí jejich života. Zpracováním biografických údajů podle

16 aspektů (životní data, místo narození a úmrtí, místa jejich působení, příslušnost k církevním řádům apod.) získává uživatel prostřednictvím prohledávacího programu možnost rychlého několikastranného pohledu na autora, a to v elektronické i tištěné podobě. Databáze měla tři výstupy: 1. databáze autorů on-line s propojením na www.knihopis.org (úkol na rok 2008); 2. digitální slovník knihopisných autorů na CD-ROM (úkol na rok 2009); 3. tištěný slovník knihopisných autorů (úkol na rok 2010). Vše bylo koncipováno tak, aby v budoucnu bylo možné databáze a jejich výstupy průběžně aktualizovat, a to po formální i obsahové stránce. V prosinci 2010 tak vyšlo dílo *Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16.–18. století*. Součástí publikace je také databáze na CD-ROM s fulltextovým vyhledáváním jako třetí výstup z grantu GA Praha, číslo 405/08/0823. ISBN 978-80-254-7790-8.

Rád bych upozornil na problémy, s nimiž jsem se při sestavování zmíněné databáze autorit digitalizovaného *Knihopisu* setkal. Uvedl jsem je v úvodu díla, a proto bych si je dovolil okomentovat:

1. Biografie knihopisných autorů se zakládá především na materiálu *Knihopisu* a je doplněna excerpcí několika dalších biografických příruček; pochopitelně některé údaje *Knihopisu* jsou už dnes překonané, přesto je pro kompatibilitu s ním ponechávám;
2. biografie autorů nebylo možné zpracovat do větších podrobností také vzhledem k finančnímu limitu grantu;
3. ze strany autora existovala snaha řadit české a slovenské původce z hlediska místa jejich narození,

působení apod. podle historických zemí (Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko), což občas přinášelo problémy vzhledem k poměrně častým proměnám správního charakteru daných území (změny působnosti okresů, krajů, zánik historických hranic zemí apod., viz např. Dačice, Pelhřimov, Moravská Třebová apod.);

4. v některých případech byly problémy s původem autora podle místa narození – viz např. případ s Josefem Dobrovským; nutno upozornit, že autoři často přecházeli po různých místech střední Evropy, a proto princip místopisného původu nebylo možné někdy striktně dodržet;

5. protože jsou používány příručky z různých časových období vydání, je ponecháván někdy i slovník a slovosled textů autorů biografií, aby nebyl zcela porušen dobový pohled autora biografie; vyplývají z toho občasně „kostrbatosti“ textu; do textu z příruček bylo zasahováno jen minimálně, a to jen ve zjevných případech v nesouladu s dnešními pravidly pravopisu;

6. některé místopisné údaje nebylo možné lokačně upřesnit, protože názvy obcí dnes už neexistují; v některých případech se jejich jméno vyskytuje vícekrát (např. název obce Nepomuk je udáván v pěti lokalitách), v tom případě je za názvem místa působení poznámka „možnosti“; rovněž se občas vyskytly nepřesnosti kvůli neznámým a nejasným reáliím v textu, které nebylo možné upřesnit (Altenberg či Altenberk?);

7. názvy cizích měst a obcí jsou ve slovníku udávány většinou podle současných českých zvyklostí: München – Mnichov; kde však není zcela jasný český ekvivalent, je ponecháván cizí užitý tvar jména obce (Freiburk i Freiburg);

8. rozdílné údaje o datu, místě narození apod. jsou ponechávány podle znění biografických příruček a do záhlaví je vybrán vždy údaj, který je citován nejčastěji nebo je nejnovějšího data;

9. pokud má autor v *Knihopisu* uvedeno více děl a jsou doplněna citací z Jungmannovy *Historie*, přebírám z ní vždy citaci jen jednoho autorova díla;

10. převzaté údaje od dr. Karla Bezděka jsou platné jen po písmeno P, protože jeho biografické údaje o autorech (tzv. abecední dodatky) vycházely jako součást *Dodatků* Bedřišky Wižďádkové (viz předmluva k jejich 1. svazku); jejím úmrtím přestaly vycházet, a proto u tohoto písmene skončily i Bezděkovy biografie; z tohoto důvodu provedl autor tohoto slovníku ve stejném duchu rešerši katalogu v NK Praha písmen P–Ž, odkud čerpal už Karel Bezděk, z důvodu kontinuity je ponecháno označení údajů Bezděkovým jménem;

11. knihopisné tvary autorů jako Pelcel, Brydel, Pytr apod., kterých se už dnes běžně neuvádí, ponechávám kvůli kompatibilitě s tištěným textem *Knihopisu* v původním knihopisném tvaru;

12. součástí publikace je CD-ROM, který umožňuje sofistikované vyhledávání údajů, čímž více než nahrazuje rejstříky v tištěné podobě.

Především bych zdůraznil, že jsem *Knihopisným slovníkem* (dále KS) nechtěl napsat nový biografický slovník asi dvou tisícovek našich a zahraničních autorů, obsažených převážně v *Knihopisu*. Má motivace byla jiná. Po vystavení digitálního *Knihopisu* na internetu jsem si položil otázku: kdo byli ti spisovatelé, učenci a další osoby, kteří v nelehké době 16.–18. století nesli prapor českého a slovenského jazyka a literatury, ačkoli jim z toho žádné velké požitky neky-nuly? Pro jejich zhodnocení jsem vycházel ze tří předpokladů, které *Knihopis* skýtá: 1. literatura je vymezena prostorově, tj. převážně se týká území Čech, Moravy, Slezska a Slovenska (tehdy Horních Uher); 2. je vymezena jazykově, tj. češtinou a slovenštinou; 3. je vymezena časově, tj. omezena léty 1501–1800 (s jistým převísem přes rok 1800, jako např. u Josefa Dobrovského). *Knihopis* je doplněn českou a slovenskou literaturou tištěnou v cizině.

Každého z autorů jsem podrobil rozboru podle 16 aspektů, abych získal plastický obrázek toho, kde se ti lidé narodili, kde studovali, kde bylo jejich působišťe, s kým se stýkali apod. Napsaný text a výběr literatury měl sloužit jen jako podkladový materiál, aby bylo možné pomocí počítačových programů zjistit žádaná fakta. V zásadě proto KS nevyžadoval nejnovější literaturu, již jsem ani neměl v úmyslu hledat. Bylo nutné otagovat údaje o autorech podle výše zmíněných 16 aspektů a další úkol již byl v gesci firmy AiP Beroun, která otagované autory musela převést do slovníkové podoby s dodržáním údajů podle zadaných aspektů. Nezástupnou roli proto získal CD-ROM, bez něhož ztrácí publikace svůj význam! Je pochopitelné, že data jsou v publikaci dnes už ne vždy platná a soudobá, ale znovu zdůrazňuji, že prvotní informace jsou dostačující a účelu zcela vyhovují. Jistě by bylo ideální data doplňovat z modernějších a současnějších pomůcek, ale to by byl úkol na delší dobu a určitě by jej nebylo možné ve vyhovujícím časovém limitu grantu splnit.

V době vydání tištěné publikace byl text databáze dostupný rovněž na adrese: <http://database.aipberoun.cz>.

VÁCLAV PUMPRLA,
Filosofický ústav AV ČR, v. v. i.

DEMOKRACIE SESTŘIHOVÁ

Proč takový název? Vlastně se jedná o metaforu odvozenou od dnešních znalostí fungování genetické informace. Snad z nich v dobách, kdy získáváme hlubší pohledy do fungování živých systémů, můžeme odvozovat i metafory, zvláště když mnohé dosud používané představují klišé tisíckrát opakovaná a odvozená od starověkých vzorů.

Ani v případě genetického kódu neexistuje rovnítko mezi tím, co by kód (chcete-li zákon) měl kódovat, a tím, co ve skutečnosti kóduje (čili uzakotňuje). Přepisy genetického kódu jsou totiž ve valné většině sestřihovány a sestřihy vzápětí znovu spojovány (chcete-li slepovány). Zaslouhou sestřihu genetický kód rozšiřuje vlastní kódující kapacitu. Tedy i jeden gen může v důsledku slepování svých přepisů dát vzniknout až šesti novým produktům. Výsledkem neorganizovaného slepování by samozřejmě byl úplný zmetek nutně vedoucí k zániku živého organismu. Sestřih genetické informace je proto podroben mnohým kontrolním mechanismům, které ale zdaleka ještě neznáme. Přitom si zřejmě zachovává určitou plasticitu, již určují vnější faktory, jako je stres nebo zásahy poškozující genom, a vnitřní faktory, jako jsou pochody vedoucí k rozrůznění (diferenciaci) buněk.

Sestřih informace není tedy soudobým vynálezem médií – nalézáme jej i v živé přírodě. Zde však plní funkci rozšíření možnosti informační kapacity genetického kódu a otevírání cest k životně důležitým modifikacím a zřetelně přispívá k evoluci. Na rozdíl od toho mediální sestřih zpravodajství i komentářů má často opačný, omezující účinek a spíše vylučuje poznání příčin i následků konfliktů v lidské společnosti a jejich dosahů.

Současná mediální kultura tihne k sestřihu. Zjednodušené postoje a tzv. „straight-forward“ postřehy dominují twitterům, tisku i televizi. Aby se zakryla myšlenková prázdnota a neznalost, tak se v komentářích nebo diskusích ještě přidá omáčka slov, ve které se poukazuje na některá pozitiva a zdůrazní se negativa oponentů. Ale na kořen problémů se raději nejde.

Sestřih zpravodajství a komentářů je vlastně plíživou cenzurou. Každopádně raději bych četl články, z něhož by zbyl jen nadpis a pokračování na nepotištěném papíře s poznámkou cenzurováno. Takový postup by alespoň vedl k tomu, že by se mnoho zvědavých čtenářů začalo pít, o čem takový článek pojednával. Samozřejmě jsou i horší formy cenzury, kdy škrtá cenzor a vlastně se o tom ani

neví. Tím vynikala padesátá léta a období normalizace. Ale kolik je takových případů, v nichž podobným způsobem postupují i „nezavislí“ šéfredaktoři, aby vyhověli přání pana majitele listu?

Při vší této kritice nepopírám, že redakce mají právo, ba povinnost posuzovat věcnou stránku textu, jeho logickou stavbu i způsob vyjadřování.

V dnešním světě, kde státní útvary sdružují desítky milionů lidí, je nutno se ptát, kdo vlastně k obyvatelům takového útvaru může mluvit. Jednoduchou odpovědí jsou národní elity. Můžeme se i dále tázat, kdo to je a o čem by mohly mluvit? Elitami jsou ti, kteří se často objevují na obrazovce. Nezáleží tak mnoho na tom, co říkají, ale hlavně že o ničem nepochybují, hovoří souvisle a občas utrousí i nějaký vtip. Profesionálně jsou na roli elity nejlépe vyzbrojeni herci a baviči. Nejen u nás, ale i na blízkém nebo dalekém západě. Občas odkryjí i ožehavá témata a zesměšní některou vyčnívající hloupost. Elitou je tedy osoba spojující herectví a bavičství. Jakmile dojde k přesahu těchto aktivit a začne se uvažovat o příčinách problémů z poněkud širšího a hlubšího pohledu, nastupuje sestřih.

Byla vždycky demokracie sestřihová? I ve svých počátcích narážela demokracie na problém respektu k názorům, které nebyly většinové, ba někdy byly jen individuální, a přece postřehovaly často situace lépe než rozštěkaná většina. Topikálním příkladem bylo Sokratovo odmítnutí dobrodružné výpravy Athéňanů na ovládnutí Syrakus, které skončilo katastrofálním fiaskem této intervence. Stejně tak neohroženě tento velký myslitel vystoupil proti rozsudkům smrti nad vítěznými athénskými námořními veliteli u Arginůs odsouzenými za to, že se během tažení nevěnovali pohřbívání mrtvých. Rozchod velkých filosofů s demokracií byl vlastně způsoben tím, že v tehdejší demokracii nebyly

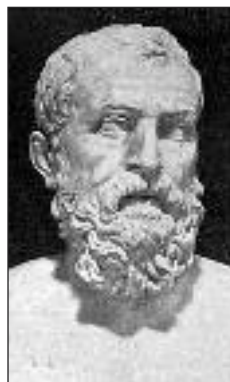

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

Cesta k athénské demokracii je spjata s reformními kroky antického zákonodárce Solona.

vytvořeny podmínky, jak zajistit lidem znalým a přemýšlivým účast na veřejném životě. Bezbřehá demokracie má tendenci upadnout do demagogie, nejsou-li jasně nastaveny nezávislé pravomoci soudců a není-li pod sedativním vlivem fungujících zastupitelských a kontrolních orgánů opírajících se o názory znalců. Tak faktické zrušení doživotně voleného areopágu, který byl strážcem ústavy a chránil zákony, k němuž došlo za Efiakta, vedlo k další nevyrovnanosti athénské demokratické vlády.

Nejjasněji vyzařují tyto problémy a jejich důsledky z děl Aristotelových, který získal nevelký, ale přesto jistý časový odstup od vzepětí i pádu demokracie v Athénách. Aristoteles uvažoval o spojení demokracie s aristokracií, něco jako aristodemokracii, která by dala významný hlas lidem vědučím a současně by zachovala jejich lidovou kontrolu. Tato myšlenka ožila i v novověku a je různými, často nepřilíživě viditelnými způsoby uplatňována i v etablovaných demokraciích.

Podíváme-li se okolo sebe, tak i fungující demokracie mají rysy aristodemokracie. Profesionální kontinuita ministerstev v Británii je zajištěna statutem vzdělaných a zkušených státních tajemníků, kteří neztrácejí své posty po volbách. Ve Spojených státech je situace jiná, administrativa se po volbách vymění, ale nutně ke svému fungování vyžaduje spolupráci sítě státních výzkumných organizací a středisek, která monitorují všechny nejvýznamnější události ve světě od infekčních onemocnění i ekologie až po ekonomický růst a stav veřejných záležitostí. K tomu se druží i na státu nezávislé univerzity a síť specializovaných agentur. Je tedy z čeho se učit, vybírat i získávat spolupracovníky pro státní správu. Že by takové podněty přicházely v úvahu též u nás, by znamenalo porušení naší suverenity opírající se o jalová hesla jako „Evropě to osladíme“. Tedy ne navrhovat, jak pomůžeme evropské integraci, nýbrž jen jalově povykovat. Jak každý, kdo prošel mezinárodní scénou a něco nového na ní uplatňoval, ví, respekt a suverénní postavení je výsledkem soustavného mnohaletého usilování i zápolení. To platí nejen pro specializované obory, ale i pro státní správu. Ale vykládejte to novopečným

„suverénkům“ čerstvě příšlým z újezdů nebo holčičkám a chlapečkům, kteří pro svou nevyzrálou před sebou mají jen vidinu úspěchu a bohatství za každou cenu.

Od sestřihové nebo ostříhané demokracie bychom se mohli obrátit k dalším problémům demokratické vlády.

Stojí snad za to zamyslet se i nad mocenskými pákami, které mohou vyvracet demokracii. Mezi ně určitě patří bezpečnostní agentury, jež u nás, jak jsem se doslechl, zaměstnávají 50 000 lidí školených v nejrůznějších formátech násilných zásahů, kterým se říká „ostraha“. Pokud je tento odhad správný, počet zaměstnanců těchto agentur převyšuje počet policistů. Kdysi, za mého mládí, se takové agentury zabývaly hlavně manželskou nevěrou a byly zdrojem dobrých vtipů. Dnes představují moc, která je využitelná i v politických bojích a může profesionálně rozkládat i struktury naší demokracie. Nazrává čas, aby se jim přistříhla křídla až po kořeny brků.

Podobně je tomu s profesionální armádou. Jak je jí dáno do vínku, poslouchá toho, kdo jí platí. Tak se lehce může stát nástrojem moci vyvolených. Velmi zřetelně se to ukázalo na vývoji demokratizačních hnutí v arabském světě, kdy egyptská neprofesionální armáda odmítla vystoupit proti obyvatelstvu, zatímco profesionální libijská armáda křečovitě podporuje svého plukovníckého chleboďárce. Pro demokracii, zvláště v menších exponovaných státech, má všeobecná branná povinnost svoje nezastupitelné místo. Bez ní si nelze představit třeba Švýcarsko nebo Švédsko. Že by se taková občanská povinnost měla vést v jiném duchu, než jsme my starší již zažili, je nasnadě.

Profesionální armády se lehce mohou stát nástrojem moci vyvolených.

FOTO: DREAMSTIME.COM

Demokracie je vládou lidu pro lid. A to je další čertovo kopýtko. Vratíme se opět do historie. První vlády se znaky demokracie nalézáme v malých státech závislých na výrobě a obchodu. Tam přirozeně vznikla vrstva světaznalých nezávislých obchodníků, z nichž jeden jménem Solon zrušením dluhů (seisechtia) a osvobozením jinak plnoprávných občanů, kteří se pro své dluhy stali otroky, nastartoval cestu k athénské demokracii.

V 17. století průmyslová revoluce spojená s požadavkem volného obchodu odstartovala liberalismus spojený se vznikem demokratických institucí. Že přímočarý liberalismus zvláště v pozdějších letech nezvládl problém chudoby, nadbytečného hromadění majetku, ale i volného obchodu lze na mnohých příkladech doložit.

I dnes, na začátku 21. století, žijeme v éře liberalismu a liberální demokracie. Přesto se pravidla hry oproti minulému století mění. Nadnárodní kapitál se stává rozhodující silou ve společnosti a podřizuje si čím dál širší okruhy činností, ovlivňuje i vzdělání a vědu. Ne vždy je to špatně, zvláště ne tehdy, když poskytuje podporu humanitárním cílům, vědě a vzdělání. Ale od momentu, kdy dojde k zasahování do nezávislosti soudců, policejního sboru, vysokých škol, Akademie nebo profesních a odborných společností, nelze připustit ústup nebo ústupky v jejich obraně.

Stejně je tomu i v případě státní správy a volebných orgánů. Tady nemá co dělat volná ruka trhu, kupování a prodávání. Nesmí dojít k tomu, co rozložilo třeba římskou republiku a co ironicky vyjádřil Sextius ve vztahu k faktické Sullově diktatuře: „Správně pokládáš svěřenou úřední moc za svou vlastní. Vždyť sis ji koupil.“

Za poslední dvě dekády, kdy žijeme ve sféře západní společnosti, prochází ekonomika takovými zvraty, že lze právem pochybovat o její rozumné seberegulaci. Chybí-li seberegulace, musí nastoupit regulace naprogramovaná. Začínají si toho být vědomi odborníci odpovědní za ekonomiku i mezinárodní měnové organizace jako MMF. Volná ruka trhu vystihuje hokynářský kapitalismus, ale ne dnešní ruletový velkokapitalismus.

Nárůst moci nekontrolovaných finančních toků, hazardních obchodů a půjček musí být kompenzován kontrolní funkcí státní administrativy reprezentované vzdělanými, dobře placenými úředníky, kteří nemohou být libovolně propuštěni. To je alfa i omega tzv. „boje s korupcí“, která nejen užívá státní příjmy,

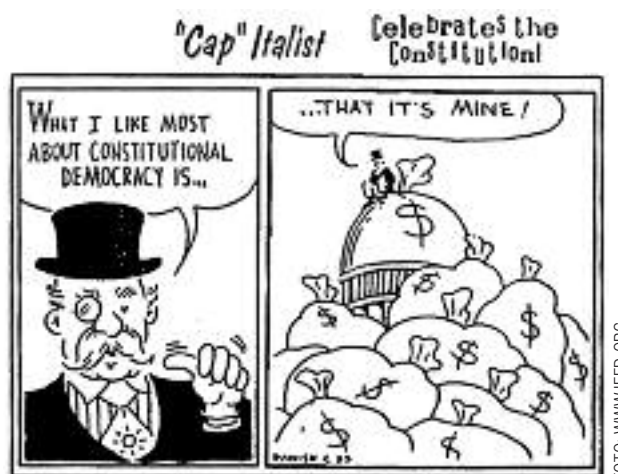

FOTO: WWW.IEFD.ORG

ale také parazituje na společnosti v rámci finančního seskupení, kde uplácení a nedovolené prodávání firemních informací představuje další zdroje černých zisků. U nás to zatím není tak viditelné, ale podobné praktiky jsou odkrývány třeba v USA.

Ve své prostomyslnosti nemohu pochopit, jak může ministerský resort jako vnitro projít výměnou všech vedoucích pracovníků a za pár týdnů nový ministr provede novou výměnu. Představte si obdobnou praxi třeba na vysoké škole nebo ve výzkumném ústavu. Kdo by tam zbyl? Snad školník nebo vrátný. Pro další nábor pracovníků by se noví děkani nebo ředitelé museli obrátit už jen na seznamku.

Zdá se mi, že naše tzv. elity „úspěšně“ prohodávají nadšení lidí pro vytvoření otevřené demokratické společnosti. Odrazem je výrazný pokles důvěry vládní garnituře i parlamentu.

I stabilnější demokracie, než je ta naše, stojí před problémem, kterak aktivovat lidi, aby se více a účinněji zabývali věcmi veřejnými. V době, kdy i vztahy mezi lidmi jsou v chronické krizi, je obtížné nalézt správná řešení. Nakonec asi nezbyde, než aby ony elity provedly „show-down“ čili vyložily karty a ukázaly, jak se hraje. Že to udělají samy, je nanejvýš nepravděpodobné. Snad k tomu dojde, až se lidé opravdu zaktivizují a vynutí si úplnější informace prostřednictvím alespoň části zastupitelů a vyžádají si z nich vyplývající důsledné změny. Jak opravdu demokracii nejen bránit, ale také uplatňovat by představovalo téma na další zamyšlení. ■

JAN SVOBODA,

Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.

Karikatura převzatá z webových stránek International Endowment for Democracy.

CENA JOSEFA MÜHLBERGERA

**Siegfried Ulbrecht a Helena Ulbrechtová
ze Slovanského ústavu AV ČR převzali
17. dubna 2011 v německém Lauternu
Cenu Josefa Mühlbergera za speciální číslo
vědeckého mezinárodního časopisu
Germanoslavica. Zeitschrift
für germano-slawische
Studien 1/2009.**

**Josef Mühlberger
ve své pracovně**

Německo-český spisovatel, překladatel a literární historik Josef Mühlberger se narodil roku 1903 v Trutnově do česko-německé rodiny (hlavní spojnicí k české kultuře byla jeho babička z matčiny strany). Jeho mateřštinou byla němčina, avšak s českým prostředím i jazykem byl po celý život spjat: české jazykové i geografické reálie prostupují celou jeho tvorbou a významnou měrou se podílel na překladech české literatury do němčiny.

V letech 1922–1926 studoval slavistiku a germanistiku na Karlově univerzitě v Praze, kde také získal titul doktora filozofie za práci o poezii česko-německých básníků. V letech 1927–1928 byl stipendistou na univerzitě v Uppsale. Knižně debutoval v roce 1923 a první ocenění získal v roce 1937 (*Herderova cena*). Brzy nato však přišla vynucená publikační odmlka, která trvala až do roku 1947. Mezitím byl Josef Mühlberger krátce vězněn, poté absolvoval válečnou službu v řadách německého wehrmachtu na frontách v Dánsku, Rusku, Itálii a Lucembursku. Konec války jej zastihl v americkém zajateckém táboře, odkud se později vrátil zpět do Trutnova. Odtud byl však jako německý státní občan v srpnu roku 1946 odsunut na jih Německa. Od roku 1956 žil v Eislingenu v Badensku-Württembersku. Začal znovu tvořit a významně se podílel na uměleckém a kulturním životě jihoněmeckého regionu, což mu umožňovalo i jeho zaměstnání redaktora v *Neue Württembergische Zeitung*. Získal mnoho kulturních ocenění, z nichž k nejvýznamnějším patří *Eichendorfova cena* (1973) a *Spolkový kříž za zásluhy první třídy* (1974). V roce 1977 mu byl propůjčen titul profesora. Zemřel v Eislingenu roku 1985.

Josef Mühlberger vydal za svůj život téměř sto knih, a to jak uměleckých, tak i odborných. Působil jako básník a prozaik, historik literatury i historik politických dějin. Významná je také jeho vydavatelská činnost: v letech 1928–1931 byl jedním z hlavních vydavatelů literárního a kulturního časopisu

FOTO: ARCHIV PRAŽSKÉHO LITERÁRNÍHO DOMU

Witiko, v němž se snažil o porozumění mezi Čechy a Němci. Jeho nejznámější a nejčastěji vydávanou knihou (naposledy v roce 2003) jsou *Chlapci a řeka* (česky také 2003) z roku 1934 – lyrické líčení vztahu dvou dospívajících hochů k jedné dívce a jeho tragické vyústění. Próza obsahuje i zašifrované náznaky jeho homosexuální orientace. Napsal také historické romány ze štaufského období, povídky ze šumavského prostředí, odkud pocházela jeho matka, povídky s tématy vlast, její ztráta či hledání identity. Známy je i jako autor *Dějiny české literatury od počátků do současnosti* (*Tschechische Literaturgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*, 1970) a *Dějiny německé literatury v Čechách v letech 1900–1939* (*Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen 1900–1939*, 1929, 2. vyd. 1981). Překládal z různých jazyků; výbor překladů české poezie vyšel v roce 1964 pod názvem *Linde und Mohn* (*Lípa a mák*), z jeho pera pochází i překlad Nerudových *Povídek malostranských* a *Babičky* Boženy Němcové. K jeho nejoblíbenějším českým básníkům patřil Jiří Wolker. Vybrané spisy Josefa Mühlbergera vyšly v roce 2004.

Mühlbergerova pozůstalost, kterou spravuje Archiv písemnictví východního Württemberska, čítá desetitisíce dopisů, stovky rukopisů, deníky z let 1927–1984, knihovnu i zařízení bytu. Velká část rukopisů (mezi nimi i některé překlady poezie Jiřího Wolkera) nebyla dodnes publikována. O propagaci a popularizaci jeho osobnosti se stará Společnost Josefa Mühlbergera se sídlem v Heubach-Lauternu, která organizuje festivaly jeho tvorby, *Literární dny Josefa Mühlbergera*, a zároveň podporuje i tvorbu autorů spjatých s württemberským regionem. Zakládajícími členy společnosti jsou dr. Reiner Wieland (literární historik, germanista a bývalý ředitel školy), spisovatelka a publicistka Tina Strohecker a spisovatelka a literární historička dr. Susanne Lange-Greve. Z je-

jich iniciativy vznikla také *Cena Josefa Mühlbergera*, jež je každé dva roky udělována za mimořádný literární či ediční počin spojený s osobností Josefa Mühlbergera nebo s osobnostmi jihoněmeckého regionu, zaslouživšími se o porozumění mezi jednotlivými kulturami a národy.

V roce 2011 byla Mühlbergerova cena udělena již po deváté: tentokrát vědcům a odborným redaktorům ze Slovanského ústavu AV ČR. Poprvé v historii se tak dostala také za hranice Německa. Vítězným titulem se stalo speciální číslo mezinárodního vědeckého časopisu *Germanoslavica. Zeitschrift für germano-slawische Studien*, který SLÚ AV ČR vydává od roku 1994. Číslo inicioval současný šéfredaktor časopisu dr. Siegfried Ulbrecht, který v něm shromáždil nejnovější odbornou produkci týkající se Josefa Mühlbergera. Technickou redakci zabezpečila dr. Helena Ulbrechtová. Autorsky se na čísle podíleli badatelé z České republiky a Německa. Jednotlivé příspěvky se zabývají především problematikou vztahu Čech a Německa v Mühlbergerově pojetí (S. Lange-Greve), česko-německou redakční činností v časopise *Witiko* (S. Höhne), odbornými aspekty jeho pojetí dějin literatury (E. Mehnert, H.-D. Zimmermann) či teorií narace jeho povídkových útvarů (W. Popp, L. Motyčka). Studie L. Motyčky je rovněž prvním vědeckým zpracováním erotického tématu v Mühlbergerově tvorbě. Vydavatelé časopisu také chtěli, aby jednotlivé studie působily jednotným

dojemem a aby z nich vystupoval obraz literáta a literárního historika, pohybujícího se „mezi kulturami“ a vytvářejícího (řečeno s teoretikem kultury Homi K. Bhabbou) „třetí prostor“ kultury – nejen ve smyslu geografickém, ale i jako prostor mezi literaturou a vědou o ní.

Předání *Ceny Josefa Mühlbergera* předcházela a následovala tisková mediální kampaň; kromě kratších zmínek přinesl jihoněmecký tisk také portrét dr. Siegfrieda Ulbrechta, který představil i svou vědeckou práci ve Slovanském ústavu AV ČR. S předáním ceny je též spojeno archivování veškerých prací oceněných v Archivu písemnictví východního Württemberska: odborná produkce Siegfrieda a Heleny Ulbrechtových bude tedy od tohoto roku archivována i v jižním Německu.

Je potěšitelné, že vědecký časopis *Germanoslavica. Zeitschrift für germano-slawische Studien* udržel nejen svou existenci i po smrti jeho obnovitele prof. Antonína Měšťana (zemřel v roce 2004), ale navíc pokračuje v jeho intencích, tedy ve snaze o interkulturní vědecký dialog mezi českou a německou slavistikou a germanistikou, a že si drží stálé místo v kontextu evropské slavistické i germanistické literární vědy. Věříme, že by profesor Měšťan měl ze „svého“ časopisu radost. ■

MARCEL ČERNÝ,
Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.

Zleva:
Helena
Ulbrechtová,
ředitelka SLÚ
AV ČR,
Susane
Lange-Greve,
literární
teoretička
a spisovatelka,
Siegfried Ulbrecht
ze SLÚ AV ČR
a Reiner Wieland,
literární historik
a germanista

FOTO: ARCHIV SLÚ AV ČR

STŘEDOŠKOLÁCI ZÁPOLILI V SOUΤĚŽI EXPO SCIENCE AMAVET

Již 18. ročník národního kola soutěže vědeckotechnických projektů středoškoláků AMAVET se uskutečnil ve dnech 28.–29. dubna 2011 v budově Akademie věd ČR. Záštitu nad ním i letos převzal předseda Akademie věd prof. Jiří Drahoš, kterého při zahájení zastoupil místopředseda AV ČR prof. Vladimír Mareček. Autory 38 projektů, kteří postoupili z regionálních kol v Pardubicích, Brně a Příbrami do národního finále, hodnotila odborná porota složená ze zástupců vysokých škol a akademických pracovišť.

VŠECHNA FOTKA: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

Studenty národního kola soutěže AMAVET přivítal místopředseda AV ČR Vladimír Mareček. Vpravo ředitelka divize personalistiky ČEZ, hlavního sponzora soutěže, Hana Krbcová a vlevo dlouholetý předseda AMAVET Stanislav Medřický.

Předseda hodnotitelské komise Pavel Svoboda z Matematicko-fyzikální fakulty UK zastává roli hodnotitele už více než 20 let a za nejdůležitější kritérium považuje samostatnost a míru invence každého studenta. Předseda sdružení AMAVET Stanislav Medřický během vyhlášení vítězů upozornil rovněž na fakt, že se v posledních letech objevují vynikající projekty, u kterých si však hodnotitelé nejsou jisti, zda se skutečně jedná o práci studentů, což činí práci hodnotitelů obtížnější. Z celkem 37 projektů letos porota vybrala 15 vítězných, jejichž autoři se zúčastní letních škol v zahraničí či *Festivalu vědy a techniky 2011* v Bratislavě. Ti nejlepší pak mohou své práce prezentovat na soutěži I-SWEEEP 2012 v Houstonu nebo INTEL ISEF 2012 v Los Angeles ve Spojených státech amerických. O vysoké úspěšnosti českých studentů vypovídají též poslední ročníky – loni se např. v nejprestižnější americké soutěži INTEL ISEF umístil finalista AMAVET Patrik Čermák na třetím místě. Letošní hvězdou soutěže I-SWEEEP v Houstonu, jež se zaměřuje na projekty z oblasti energie, životního prostředí a inženýrství, se stal rovněž finalista AMAVET Aleš Stejskal z letohradského soukromého gymnázia, který získal zlatou medaili za projekt *Usměrnování*

nanovláken. „Zabýval jsem se usměrnováním polymerních vláken, která se vyrábějí metodou elektrostatického zvlákňování. Metoda využívá silného elektrického pole, jež působí mezi dvěma elektrodami. Snažil jsem se zjistit, jak vlákna usměrnit, protože základní struktura využívá plochou elektrodu, tzv. kolektor, kde se vlákna ukládají naprosto nahodile a nemají žádnou pravidelnou strukturu. Pomocí rotujícího válečku jsem zkoušel vlákna namotávat, tím je usměrnit a dosáhnout tak pravidelnější struktury a lepší orientace vláken. Usměrněním všech vláken bychom získali pravidelnou strukturu, a tak bychom o nich dokázali přesně říci, jaké mají vlastnosti (pevnost, rozměr atd.). Metoda usměrnování není nová, kolektorů je navrženo několik. Testoval jsem hlavně úspěšnost usměrnování za daných podmínek, vyčíslil jsem, jakou úspěšnost metoda bude mít při vlivu různých faktorů,“ uvedl šestnáctiletý student během soutěže AMAVET v budově Akademie věd.

I když Aleš Stejskal nemohl svůj model v podobě rotujícího válečku, který sestrojil ve škole, z technických důvodů přivést do Ameriky celý a veškeré procesy pouze popsal ve své prezentaci, mezi zahraničními studenty byl bezkonkurenčně vítězem. Na rozdíl od ostatních, kteří při své práci používali koupené stroje, si svůj přístroj vyrobil sám. Do budoucna by se jeho výzkumy daly použít při výrobě svalových implantátů. „Mohl by to být nosič pro léčivou látku, jež se nanese na místo přetrženého svalu,“ říká o svém objevu. V současné době se chystá ovládnout kyselinu hyalurovou a čeká ho studium nanovláken na Technické univerzitě v Liberci.

Většina studentů se ke svým projektům dostává zejména díky úzké spolupráci středních škol se soukromými firmami, které studentům formou přednášek či seminářů

prezentují svá výzkumná oddělení. Výsledkem takové součinnosti je i projekt Jany Hekrlové z Gymnázia v České Třebové; ta v národním kole soutěže vědeckotechnických projektů středoškoláků AMAVET prezentovala *3D model hojení*. „Cílem mé práce bylo vytvořit a charakterizovat jednoduchý model procesu hojení postavený na inkubaci myších a lidských fibroblastů ve 3D kolagenovém prostředí. Na začátku jsem vycházela ze dvou hypotéz, chtěla jsem zjistit, zda závisí proces hojení (proces stahování) na koncentraci buněk – zda čím víc buněk bude v kolagenovém prostředí, tím rychleji se to stáhne. A přišla jsem na to, že ano. Má druhá hypotéza, ve které jsem předpokládala rychlejší kontrakce gelu obsahujícího myší fibroblasty, se však ukázala jako nesprávná.“ Spolupráci s firmou vidí Jana Hekrlová jako velkou příležitost, a to zejména díky špičkovému laboratornímu vybavení, které dle jejího názoru nemají dokonce ani na vysokých školách. Na otázku, jak vnímala práci hodnotitelské komise, odpověděla: „Přijde mi, že národní kolo je zcela něco jiného než regionální. Naše projekty hodnotí odborníci, a proto se mi i lépe představovala moje práce. Hodnotitelé mi také dokázali hodně pomoci s tím, co bych měla zlepšit, případně jaké jiné materiály bych mohla využívat a poradili mi i s výběrem školy.“

Už rok a půl spolupracuje s Fyzikálním ústavem AV ČR Michal Vylvlečka ze Střední průmyslové školy v Otrokovicích, který se ve finálovém klání AMAVET umístil na sedmém místě s právem účasti na *Festivalu vědy a techniky 2011* v Bratislavě. Svůj projekt *Využití zdroje atomárního vodíku v elektronové spektroskopii* mi vysvětlil jako rozený popularizátor. „Elektronová spektroskopie probíhá v prostředí ultravysokého vakuu, což je vakuum, které naleznete třeba v mezihvězdném prostoru. Když do něj ale přenášíme vzorek určený pro analýzu, nastává problém. Absorbuje se nám do něj plyn ze vzduchu, můžeme na něj třeba prsknout apod. V současné době existují různé metody, jak tomu zabránit. Vzorek je např. možné vyrobit ve vakuu, což je ovšem značně technologicky náročné. Také je možné čistit vzorek proudem iontů argonu, to je ale podobné, jako kdybyste chtěl vyčistit skvrnu od bláta na kapotě nového BMW oce-

lovým kartáčem – skvrna zmizí, ale poškrábete lak. Čištěním argonem sice sundáme absorbované prvky, ale odřeme si vzorek, vzniknou díry a může dojít k narušení struktury. Snažím se tedy najít novou metodu, která vzorek zanechá neporušený – takovou houbu pro BMW, která utře bahno, ale nepoškodí lak. Vycházím z výzkumů Polské akademie věd, stavím na jejich teoretických základech, ale využívám nové metody a nová technologická řešení. Pokouším se vytvořit takové množství atomárního vodíku, které by ze vzorků dokázalo odstranit nečistoty, ale nepoškodilo je.“

V letošním roce se soutěže vědeckých projektů počtvrté zúčastnili i žáci základních škol. Sice o nic nesoutěžili, ale o to uvolněněji prezentovali před odbornou porotou své práce. S originálním nápadem přišel Jiří Stodola, žák devátého ročníku Základní školy Npor. Eliáše v Pardubicích. Zkoumal, zda se plastové tašky po třech letech rozloží tak, že z nich zbude jen voda, oxid uhličitý a biomasa, jak uvádí výrobce. „Vybral jsem si tašky z Globusu, protože v sobě obsahují aditiva, tedy látky, které napomáhají plastům, aby se po určité době samovolně rozložily. Můj pokus trvá od listopadu 2009, prozatím se jedna taška ze čtyř rozložila. Skladuji je v různých podmínkách: na kyslíku na slunci, v hlíně, v písku a ve vodě a změny pak sleduji po měsíci. Předpokládal jsem, že taška vystavená slunečnímu záření se bude rozkládat nejrychleji, což se v podstatě potvrdilo – UV záření má na rozklad tašek velký vliv. Tašky v půdě a ve vodě jsou ale po roce a půl téměř jako nové. Na rozklad mají ještě rok a půl, pakliže se nerozloží, pokusím se kontaktovat výrobce. Ten testy prováděl v laboratorních podmínkách vystavením tašek pod UV lampou dvojnásobnému UV záření, než jakému je vystavena naše planeta. K rozkladu došlo po několika týdnech. Poté sice pracovníci vypočítali, že do tří let by se tašky měly rozložit, ale nikdo to nezkoušel. Tak jsem zvědavý, jak to dopadne,“ sdělil s nadšením.

Právě nadšení je společným jmenovatelem všech zúčastněných a už za něj by si všichni studenti soutěže zasloužili medaili. Vždyť jen názvy dalších projektů, jako jsou např. *Vliv genetiky na kvalitu chrupu*, *Geometrie v gotické architektuře*, *e-Žákajda – elektronická žákovská knížka*, *Vliv měsíční fáze na migraci obojživelníků* či *Příručka pro začínající sokolníky*, vypovídají o nápaditosti a bystrém vnímání dějů, které se kolem nás odehrávají. ■

GABRIELA ADÁMKOVÁ

Finále se „nesoutěžně“ zúčastnili také žáci základních škol. Jakub Kaplan prezentoval projekt Přírodě blížká protipovodňová opatření.

Na letošním finálovém klání představili studenti 37 projektů.

PRVNÍ VÝSLEDKY MLADÝCH VĚDCŮ

V brněnském Ústavu přístrojové techniky AV ČR se 11. dubna 2011 uskutečnila 1. studentská vědecká konference projektu Otevřená věda II. Cílem konference, na níž se sjeli nejen stážisté Otevřené vědy, ale také jejich lektori, pedagogové, spolužáci a rodiče, bylo setkání studentů s kolegy z oboru a představení jejich prací. Před zaplněným přednáškovým sálem zaznělo celkem 42 příspěvků z přírodovědných oborů.

Roman Beránek,
student
SPŠ chemické
Brno, dochází
na stáž
do Ústavu chemie
PřF Masarykovy
univerzity.

Organizátoři rozdělili program konference do čtyř sekcí. Během dopoledního programu se posluchači seznámili s příspěvky z biologie a chemie. Biologickou sekcí moderoval dr. Michal Vinkler z Oddělení populační biologie Ústavu biologie obratlovců AV ČR. Zaznělo na 14 příspěvků, z nichž se posluchači mohli dozvědět např. o analýze lidského genomu a hledání souvislostí s rakovinou, o genetické variabilitě hlodavců, o lovu genetických chimér či o biofotonech. Knižní odměnu za Nakladatelství Academia si odnesla studentka Eliška Gruberová za příspěvek *Inhibice buněčných signálních drah jako způsob protinádorové terapie*.

Sekcí chemie moderoval dr. Vlastimil Vyskočil z katedry analytické chemie Přírodovědecké fakulty UK v Praze. Stážisté si připravili celkem sedm prezentací z chemie a jednu z geologie. Mezi příspěvky o přípravě nanočástic kovů, možnostech analýzy buněk kapilární elektroforézou či sledování poškození DNA v podmínkách oxidačního stresu nakonec zvítězila prezentace Anety Huškové z oboru geologie s tajuplným názvem *Konodonti (Conodonta)*.

V následujícím fyzikálním bloku zazněly příspěvky z fyziky, matematiky, informatiky a techniky; sekcí moderoval dr. Antonín Fejfar z Oddělení tenkých vrstev a nanostruktur Fyzikálního ústavu AV ČR. Studentské příspěvky se dotýkaly rozmanitých témat z oblasti biofyziky, např. *Dopplerovské metody měření rychlosti průtoku krve*, ale také astrofyziky – *Veřejná data observatoře Pierra Augera*. Zvítězil příspěvek Jana Kotka *Analýza emisních profilů čar H α a H β velké sluneční erupce z 28. října 2003*.

Závěrečná sekce matematických a technických věd, kterou moderoval doc. Michal Krupka z katedry informatiky Přírodovědecké fakulty UP Olomouc, byla tematicky nejpestřejší. Účastníci konference se tak dozvěděli, jak se dá líně vyhodnocovat bitmapová grafika, jaké existují prostředky bezpečnostního průmyslu a jak se dají využít při ochraně obyvatelstva

FOTO: ARCHIV OPG SSČ AV ČR

nebo jak vznikají matematické investiční modely. Knižní odměna putovala k Petru Pechovi za příspěvek *Tvorba mapy prostředí v paměti robota*. Publikaci si odnesla také studentka Mirka Famfulíková za vítězný grafický návrh trička, které získali všichni stážisté.

Lektor stáží *Otevřené vědy II.* dr. Michal Vinkler konferenci zhodnotil následovně: „Z vysoké kvality příspěvků prezentovaných na této studentské konferenci je patrné, že zapojení talentovaných studentů středních škol do výzkumu v ústavech Akademie věd ČR a na vysokých školách je perspektivní způsob, jak u mladých lidí vzbudit zájem o vědu a usnadnit jim kontakt s výzkumem a vývojem. Ačkoli to nemusí být na první pohled zřejmé, právě nadšení a zájem jsou nesmírně důležité. Soustavné a systematické zvyšování kvalitních znalostí a praktických dovedností studentů již od samého počátku jejich profesní dráhy totiž může v dlouhodobém horizontu výrazně zlepšit konkurenceschopnost České republiky v mezinárodním měřítku.“

Student Česko-anglického gymnázia v Českých Budějovicích Ondřej Vošta, který na konferenci prezentoval téma *Studium potravních vztahů jeskynních bezobratlých živočichů*, zvítězil se svou prací 29. dubna 2011 v soutěži středoškolských prací *Expo Science AMAVET*. Prvenství v soutěži mu umožní představit svůj projekt na prestižní mezinárodní soutěži *Intel ISEF*.

S prvními výsledky prací talentovaných středoškoláků se zájmem o vědu a výzkum se můžete seznámit ve sborníku prezentací, který je zveřejněn na webových stránkách <http://www.otevrena-veda.cz>.

MICHAELA ŽALUDOVÁ,
Odbor projektů a grantů SSČ AV ČR, v. v. i.

FRANTIŠEK TRÁVNÍČEK (1888–1961)

„Charakterizuje jej především prudká životnost, s níž se zmocňuje každého vědního problému. Jeho přirozený temperament nutí jej k tomu, že velmi živě reaguje na vše, co se dotkne jakkoli jeho nitra a jeho vědních zájmů. Je však s podivem, jak dovede svůj přirozený temperament mírniti ve svých vědních projevech.

Vše, co nese pečet' konečného vědeckého soudu, je u něho již zbaveno osobního zahrocení, neboť prošlo kontrolou jeho jasného, nestranného rozumu. [...] Je nejcharakterističtějším znakem jeho zvědavého ducha, jehož pozornosti neunikne ani jazykový jev zdánlivě nepatrný a bezvýznamný, že dovede pronikat vždy k jádru věci, odhalovati vzájemné vztahy a skrytou zákonitost i tam, kde běžný pozorovatel vidí jen pestrou směs. Proto prof. Trávníček [...] byl přímo předurčen k tomu, aby zanechal velká díla systematická.“ (A. Kellner, 1948)

František Trávníček se narodil 17. srpna 1888 ve Spešově u Blanska. Po studii na gymnáziu v Brně-Černých Polích nastoupil roku 1907 na Filozofickou fakultu české Karlo-Ferdinandovy univerzity, kde se věnoval slavistice a srovnávací indoevropské jazykovědě (studoval mj. u J. Máchala, F. Pastrnka, J. Polívky, E. Smetánky a J. Zubatého). Následně v letech 1911–1915 pracoval jako sekretář dialektologické komise III. (jazykovědné) třídy České akademie věd a umění a působil též jako středoškolský profesor v Praze. Za první světové války byl povolán do zbraně, v roce 1916 se však dostal do ruského zajetí a následně vstoupil do československých legií. Začal spolupracovat s ruskými jazykovědci, především A. A. Šachmatovem.

Roku 1920 se na Karlově univerzitě habilitoval pro obor českého jazyka a starší literatury a rok poté byl na Masarykově univerzitě v Brně jmenován mimořádným profesorem mluvnice českého jazyka se zvláštním zřetelem k dialektologii československé. Po dalších šesti letech se stal řádným profesorem, ve školním roce 1932–1933 působil jako děkan filozofické fakulty, v letech 1948–1959 jako rektor Masarykovy univerzity. V letech 1956–1961 položil základy brněnské pobočky Ústavu pro jazyk český ČSAV.

Měl blízko k meziválečnému Pražskému lingvistickému kroužku; od roku 1924 byl mimořádným (1948 řádným) členem České akademie věd a umění a od roku 1925 dopisujícím členem Královské české společnosti nauk, od roku 1952 akademikem ČSAV a předsedou VII. (filologicko-literární) sekce ČSAV. Za svého předsedu si jej vybralo Sdružení moravských spisovatelů. V letech 1948–1960 byl poslancem Národního shromáždění.

Za svůj životní úkol si stanovil zpracovat mluvnicky celý novočeský spisovný jazyk. Sledoval proto vývoj jazyka, historickou mluvnici a věnoval se soustavně

dialektologii. K vydání připravil IV. díl *Historické mluvnice jazyka českého* od J. Gebauera, věnovaný skladbě. Trávníčkova badatelská činnost vyvrcholila syntézami *Historická mluvnice československá* (1935), *Moravská nářečí* (1926), *Slovník jazyka českého* (dva díly vyšly poprvé 1937, s P. Vášou) a *Mluvnice spisovné češtiny* (dva díly 1948–1949).

F. Trávníček projevoval živý zájem o všechny otázky spisovného jazyka a budil jej i u široké veřejnosti podnětnými články, které vycházely pod souhrnným názvem *Jazykové zákampí v Lidových a Svobodných novinách*, později v *Literárních novinách* (část jich vyšla roku 1940 pod názvem *Nástroj myšlení a dorozumění*). Jazykovědné bádání popularizoval rovněž v knížkách *O českém jazyce* (1924), *Jazyk a národ* (1930) nebo *Úvod do českého jazyka* (1948). Zabýval se také jazykem uměleckých slovesných projevů (*Umělecká mluva*, 1947).

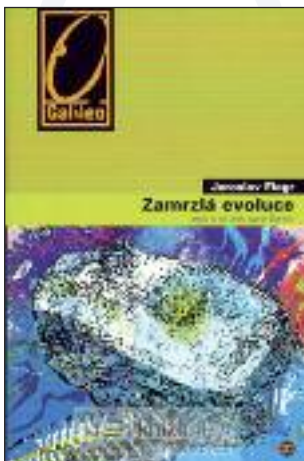
Po roce 1948 se poněkud nekriticky orientoval na ruskou jazykovědu a jeho teoretickým východiskem se staly Stalinovy stati o marxismu v jazykovědě. Jak napsal např. rusista Stanislav Žaža: „Většina z bohatého díla Františka Trávníčka zasluhuje pozornosti a úcty. Méně to platí o některých jeho názorech a teoretických soudech z posledních období jeho života, které byly zatíženy nekritickým přístupem k stalinskému pojetí jazykovědy a netolerancí vůči odlišným lingvistickým koncepcím. [...] Naproti tomu je třeba s trvalým respektem vzhlížet k Trávníčkovým hlubokým znalostem jazykového materiálu a schopnostem pronikavé analýzy, k jeho poctivému úsilí o nalézání vědecké pravdy a k jeho přímo neúporné pracovitosti.“

František Trávníček zemřel v Brně 6. června 1961. ■

HANA KÁBOVÁ,
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

DESETILETÍ NA STOPĚ NAUČNÉ LITERATURY

Když se před deseti lety 20. dubna 2002 vyhlášovaly první ceny literární soutěže Magnesia Litera, nebylo zdaleka jasné, zda se podaří naplnit statutární záměr „podpory a popularizace kvalitních knih, původních českých i překladových“. Celostátní laureátská rodina českých Ivů, thalií a slavíků ovšem získala nového příbuzného, slynoucího počtem, leč nevalného televizního appealu a nezatíženého rozhozovačným bohatstvím. Otcovství projektu i jednotlivé kroky jeho realizace jsou jednoznačně spjaty s osobností redaktora časopisu Týden, Pavlem Mandysem.

Literární ocenění, jež každoročně uděluje Sdružení Litera, zastupuje obce spisovatelů i překladatelů, nakladatele a literárně-vědné instituce, včetně AV ČR. Soutěž má široké žánrové spektrum zahrnující prózu, poezii, literaturu pro děti, překladovou literaturu, naučnou literaturu, publicistiku, ocenění nakladatelského počínu i začínajících literátů a cenu čtenářů. Je i pokusem o hodnotovou orientaci laického čtenáře v labyrintu každoroční úrody tisícovek titulů. V prvním roce oceňování okolo 14 500, další léta přidala nejméně tři tisícovky navíc. Za deset let existence prokázala Magnesia Litera svou svébytnost, stala se obecně vnímaným hodnocením knižní tvorby a objevila čtenářsky přitažlivá i oborově originální díla.

Uplynulá doba umožňuje alespoň letmé bilancování a zobecnění. Soustředíme se však pouze na kategorii, již hodnotila pětičlenná porota jmenovaná Akademií věd ČR. Zastoupeni v ní byli jak vědečtí pracovníci Akademie, tak učitelé z vysokých škol (v posledních dvou letech přibyl také zástupce Svazu knihovníků a informačních pracovníků).

V průběhu magnesiálně-literárního posuzování byly hranice „akademické“ kategorie značně flexibilní. Začínalo se s názvem populárně-naučná literatura, která byla vymezena pro původní české práce bez rozlišení žánrů a oborů; tedy široký rámec, v němž se popularizační denominace názvu kategorie utápěla v oborové šíři. Od třetího ročníku (2004) se název změnil na naučnou literaturu s určením, že jde o práce odborné povahy. Žánrový přetlak po třech letech uvolnila nová kategorie Litera za publicistiku. Od roku 2010, kdy byla zrušena kategorie publicistiky, existuje všeobíhající žánrový deštník Litera za literaturu faktu, jakýsi literární Gemischtwarenhandlung. Všechny tyto zdánlivě drobné změny v názvech „akademické“ kategorie odrážejí jisté rozpaky nad tím, co a jak má být hodnoceno, když přebývají tituly bez jednoznačného určením domovské příslušnosti.

Jakým způsobem a za využití jakých kritérií se s uvedenou rozmanitostí porota vyrovnala? Především zásadními akcenty na objektivnost, původnost i literární zpracování hodnoceného díla. Do jisté míry porota zohledňovala také čtenářskou srozumitelnost a společenskou aktuálnost díla. Počáteční roky poznamenaly nejasnosti v širokém zadání žánru původní odborné literatury. Nakladatelství přihlašovala i specializované lékařské monografie, jež se stávaly snadnou kořistí vstupní etapy porotní selekce. Specializované monografie určené a srozumitelné profesně vyhraněnému okruhu erudovaných specialistů do soutěže nepatří. V této souvislosti připomeňme oborové rozdíly čtenářského vnímání. Historická monografie, v podstatě i původní příspěvek, má k dobru bonus vlídného přijetí, vyplývající jak z celkové čtenářské orientace, vyšší míry srozumitelnosti a snad i sebezpytovného syndromu českého hledání symbolů národní identity na tolikrát zpochybněném podloží. Práci akademické poroty, konfrontovanou s rozplizlostí hodnoceného žánru, ulehčilo následné vydělení publicistiky jako samostatné kategorie. Jistou korekcí pro vypjaté esoterické pohledy byla okolnost, že v konečné míře se na hodnocení podílelo 25 či 30 členů ostatních porot (platilo obecně pro všechny kategorie), tedy jakýsi výsledný *common sense*. Zrušení kategorie publicistiky a ponechání nominace na výroku jednotlivých porot, jak tomu je v posledních ročních soutěžích, považuji za chybné a z hlediska čtenářů poněkud necitlivé. Tento osobní názor ovšem není jednoznačně sdílen.

Zběžný přehled vítězných titulů navrhovaných porotou s garancí Akademie věd (nezapomínejme, že jen v posledních letech jde o samostatné rozhodnutí této poroty) naznačuje zjevnou převahu historických monografií. Zahájil ji již v prvním ročníku Vít Vlnas s knihou *Princ Evžen Savojský*. O dva roky později tuto převahu potvrdil Petr Maťa s titulem *Svět české aristokracie*, dále v roce 2006 Jan Křen – *Dvě století střední Evropy* – a nakonec Vratislav Vaniček s publi-

kací *Soběslav I.* (2008). Do plejády „historické“ historie se již v druhém ročníku *Litery* suverénně vmezeřilo aktuální dílo Petra Suka *Labyrintem revoluce*, které popisuje politické křížovatky i aktéry jejich provozu v období od listopadu 1989 až po červen 1990. Převážil tak zájem o události, jichž jsme se sami účastnili. Jako přírodovědec bych se mohl cítit frustrován slabším zastoupením přírodovědné literatury. Výjimku tvořila *Zamrzlá evoluce* od Jaroslava Flegra z roku 2007, dílo, které bezpochyby rezonovalo s fixním čtenářským povědomím o přelomové úloze darwinismu a připraveností o něm diskutovat. Celkově je tato oblast v nakladatelské strategii přihlašování považována asi spíše za rizikovou; v letošním ročníku prakticky chyběla a počet přihlášených děl neodráží jejich přítomnost na knižním trhu. Na nezáměr poroty si ovšem knihy o přírodě stěžovat nemohou, protože se objevovaly ve finálních nominacích. Uvedme alespoň Jana Dungela a Karla Hudce (*Atlas ptáků ČR a SR*) z prvního ročníku *Litery*, literárně ciselovanou knihu Jana Zrzavého, Davida Štorcha a Stanislava Mihulky *Jak se dělá evoluce* (2005) či *Zaniklou slávu savců* Oldřicha Fejřara a Pavla Majora (2006). Vox populi ovšem setrval u historických priorit.

Samo hodnocení není jen hodnotovou selekcí těch nejlepších, ale obsahuje i stopařský prvek objevování, spojený s loveckým zadostiučiněním. To v případě, že „úlovek“ dozná obecného konsensu či se podaří zachytit významnou, ale již okolnostmi zavátou stopu. V druhém ročníku *Litery* (2003) zvítězila v kategorii populárně-naučná literatura kniha Pavla Zatloukala *Příběhy z dlouhého století – architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*, která představila obsáhlý rozbor sakrální, sekulární i technické architektury vycházející z analýzy ekonomických a kulturně-společenských motivací českého, německého a židovského etnika. Nakladatel toto originální dílo do *Litery* nepřihlásil, přesto si jej porota sama na „knihupecké polici“ našla (krok je oprávněný, jakkoli se děje, bohužel, jen výjimečně). Publikace nakonec získala i hlavní cenu. Souběh vítěze naučné kategorie a hlavní ceny provázal i výběr *Labyrintem revoluce* Petra Suka. Porota se po-

dílela i na vyhodnocení hlavní ceny z roku 2006, kterou získal výběr neotřelých a nepodbízivých fotografických portrétů české krajiny a památek *Bohemia* od Jana Reicha. Objevnu se jistě stala také nominace Ladislava Sutnara (*Design in action*), který je u nás zapomenut, zatímco ve Spojených státech je uznávaným guru grafického designu, vizuální komunikace a učitelem moderní reklamy.

Je relevantní se ptát, do jaké míry výběr knih hodnocených porotami *Litery*, včetně té akademické, představuje jen nahodilou sondu, či je alespoň v nějaké míře rýžováním zlatých zrnků. Věřím, že vysoká účast prestižních nakladatelství, stoupající věhlas *Litery* i solidní práce knihomolných porot poskytují záruku účinného rýžování.

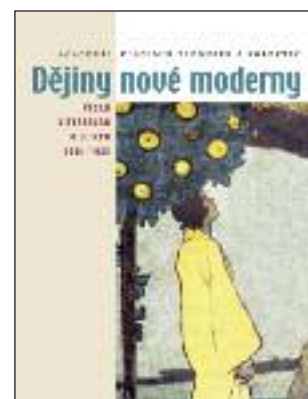
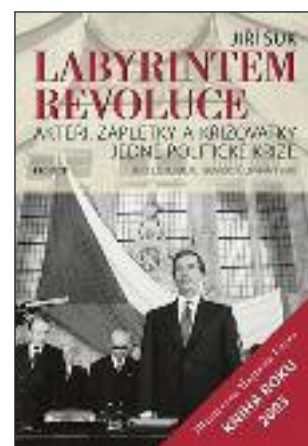
Knihy jsou zváženy a vybrány. Způsob jejich nabídky čtenářské obci se soustřeďuje do televizního rituálu předávání cen. Kniha, vysoce tradiční a zároveň svobodomyšlný nositel kultury, se ocitá ve světě vyučeném v klipové sdělnosti a iluzionistickém, estrádním sdělování. Její dosavadní prezentace byla vždy spíše úlitbou televiznímu divákovi než příspěvkem čtenářů. Všechny ty scénáře pseudopříběhů, v nichž měla hrát hlavní roli i doprovodná show, působily spíše jako mlžná clona, která vlastní příběh knihy rozostřuje, vzdaluje. Nechyběla často profesionální úroveň vystupujících, ale proč nedat jednou vystoupit samotným knihám, tolik toho dovedou navyprávět – i ty naučné. Dosavadní průběh *Litery* ukazuje, kolik příznivců je jim ochotno naslouchat.

Trocha morality nakonec. *Magnesia Litera* překonala juvenilní období a její existence se stala po právu konstantou kulturního a společenského života. Dobrá kniha představuje stále nezastupitelný orientační bod a substrát vzdělanosti. Aktivní účast Akademie věd v hodnocení literárního „kontestu“ považuji i za jeden z viditelných signálů veřejnosti: její deklarovaná podpora národní vzdělanosti a kultury má reálný obsah. ■

JAN KREKULE,

Ústav experimentální botaniky AV ČR, v. v. i.,
člen poroty *Litera* za literaturu faktu

Vítězové letošního ročníku Magnesia Litera. Třetí zleva Vladimír Papoušek, cena za literaturu faktu: Dějiny nové moderny – Česká literatura v letech 1905–1923

PAMĚTNÍ DESKA JOSEFA PEKAŘE

Pamětní desku odhalil současný spolujitel hradu Kost Giovanni Kinský dal Borgo. Nápis na ní zní: „Kus historie tohoto hradu a svou lásku k okolnímu kraji klasicky zvěčnil profesor Josef Pekař (1870–1937) v Knize o Kosti, erbovním díle českého dějepisectví.“

FOTO: VÁCLAV HOVORKA, ARCHIV AUTORŮ

„Tu Kost měl jsem blouznivě rád od studentských let...“ vyznal se historik Josef Pekař v předmluvě ke své Knize o Kosti. Citace uvozuje nápis na pamětní desce, která byla 30. dubna 2011 odhalena v areálu jednoho z nejznámějších českých hradů.

Josef Pekař (1870–1937), rodák z Malého Rohozce u Turnova, vystudoval gymnázium v Mladé Boleslavi a historii na filozofické fakultě české univerzity v Praze. Na téže fakultě od roku 1897 přednášel české dějiny, od roku 1905 jako řádný profesor. V akademickém roce 1931–1932 zastával funkci rektora Univerzity Karlovy. Pro svůj odborný přínos byl zvolen členem České akademie věd a umění a Královské české společnosti nauk. Ve svém díle evokoval politické zápasy, duchovní proudění i každodenní život prakticky všech epoch českých dějin a prosazoval nové pohledy na jejich klíčové problémy, zvláště na husitství, Bílou horu a dobu pobělo-

horskou. Syntézu českých dějin podal ve vynikající středoškolské učebnici. Rozvinul vlastní kriticko-pozitivistickou koncepci českých dějin, oponující koncepci Masarykově.

Autorem pamětní desky Josefa Pekaře je akademický sochař Aleš John. O její realizaci se zasloužili rodina Kinský dal Borgo, Ing. Martin Pachovský, Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) a Pekařova společnost Českého ráje. Odhalena byla krátce po stém výročí prvního vydání *Knihy o Kosti*. Tato Pekařova monografie, podaná působivým literárním stylem, je badatelskou sondou do politické, hospodářské, sociální a kulturní minulosti českých zemí v 17.–18. století, jedinečně kombinující rovinu regionální historie Sobotecka a národních dějin. Kniha se pro své kvality dočkala mimořádných pěti vydání (v letech 1909–1911, I–II; 1935, I–II; 1942, souborně; 1970 souborně; 1998, I–III).

Odhalení desky se zúčastnili zástupci domácích i zahraničních univerzit, Akademie věd ČR, Učené společnosti, Společnosti pro vědy a umění, čelní představitelé současného českého dějepisectví, reprezentanti českých aristokratických rodů, veřejní a kulturní činitelé Jičínska, Turnovska a Mladoboleslavska. S projevy vystoupili historici prof. Robert Kvaček, prof. Petr Vorel, předseda Sdružení historiků, a prom. hist. Karol Bílek, čestný předseda Pekařovy společnosti. Událost vzbudila pozitivní ohlas v širší kulturní veřejnosti a na prahu letní sezóny může inspirovat k návštěvě Kosti a Českého ráje. ■

JAN BÍLEK, JOSEF TOMEŠ,
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

Páté vydání Pekařovy práce, do kterého editorka Marie Ryantová zařadila i kapitoly nedokončeného třetího dílu (Praha 1998).

AKTIVITY BRUSELSKÉ PLATFORMY ZNALOSTI PRO INOVACE

Platforma Znalosti pro inovace (Knowledge4Innovation, K4I), která se věnuje problematice inovací, působí v Bruselu již od roku 2008. Její aktivity i plány do budoucna nám přiblížil výkonný ředitel a spoluzakladatel Roland Strauss. V minulosti působil přes deset let ve funkci místopředsedy společnosti Siemens pro vztahy s vládním sektorem. Má patnáctileté pracovní zkušenosti z prostředí evropských institucí. Všeobecně uznávány jsou jeho odborné znalosti v oblasti vyspělých průmyslových technologií a ve výzkumu a inovacích.

Co bylo hlavním impulsem pro založení platformy Knowledge4Innovation?

Již mnoho let platí, že inovace jsou prospěšné, v současnosti jsou však nepostradatelné. Budoucnost Evropy závisí na její schopnosti vybudovat ekonomiku i společnost založenou na inovacích. Abychom toho dosáhli, musí veřejné, soukromé a akademické subjekty pocházející z rozdílných prostředí a s rozličnými odbornými znalostmi spolupracovat a vytvářet inovační ekosystémy. Z evropského pohledu to znamená, že musíme vypracovat promyšlený přístup, že se shodneme nejen na jednotlivých úkolech, nástrojích a agendách, ale velmi konkrétně i na způsobu fungování inovačních partnerství napříč celým inovačním cyklem. Nezapomeňme však ani na vzdělávání a mezinárodní rozměr podnikání. Komplexnost potřebných inovativních řešení vyžaduje především odstranění přetrvávajících překážek, které brání spolupráci napříč všemi průmyslovými sektory. Platforma K4I proto nabízí prostor pro dialog mezi politiky a inovačními profesionály ve prospěch evropského hospodářství a občanů EU obecně.

Jaká je řídicí struktura její platformy a kdo jsou její členové?

K4I je otevřená, nezávislá a nezisková platforma zřízená podle belgického práva. Sdružuje různorodé subjekty s cílem dosáhnout toho, aby se inovace a znalosti staly vrcholnou prioritou evropských tvůrců politik. Vlastní činnost je podpořena výkonným sekretariátem, který organizačně zajišťuje aktivity realizované ve spolupráci s Fórem K4I Evropského parlamentu. Současným předsedou K4I je Jos Leijten, vedoucí Společného ústavu pro inovační politiku JIIP (iniciativa Nizozemí, Finska a Rakouska), který sídlí v Bruselu. K dalším řídicím strukturám standardně patří valné shromáždění a správní rada. Skladba současných členů je velmi pestrá, od inovativních malých i velkých podniků až po vysoké školy a veřejné instituce, což reflektuje komplexnost inovací samých – jako příklad bychom mohli uvést Radu evropského chemického průmyslu (CEFIC), subjekty evropské spolupráce ve VaVal, jako je COST a EUREKA, slovenský podnik Novitech či italský výzkumný ústav

ARCHES. Od ledna 2011 je členem i Technologické centrum AV ČR. K politickým členům v rámci Fóra K4I Evropského parlamentu patří 12 europoslanců, které vede Lambert van Nistelrooij z Nizozemska. Společným pracovním orgánem platformy K4I a Fóra K4I Evropského parlamentu je řídicí rada.

Mohl byste představit její aktivity?

Hlavní aktivity probíhají v rámci Fóra K4I Evropského parlamentu. Stěžejní akcí je Evropský inovační summit, jehož první ročník se konal v říjnu 2009 v prostorách EP. Vystoupili na něm např. předseda EP Jerzy Buzek a předseda EK Jose Manuel Barroso. Výsledkem je výzva europoslancům formulovaná v dokumentu *Inovační agenda*. Výsledkem druhého summitu (říjen 2010) byla společná *Deklarace k inovacím*.

Jednou až dvakrát měsíčně probíhají v EP večerní diskuse k aktuálním otázkám inovačních, výzkumných a vzdělávacích politik. Jednalo se např. o problematice evropských standardů na podporu inovací, o řídicích mechanismech v oblasti výzkumu a inovací či o problematice veřejných zakázek pro inovace, včetně před-obchodní fáze ve prospěch veřejných služeb.

Jaké jsou plány a vize do budoucna?

Připravujeme třetí Evropský inovační summit, který se uskuteční v průběhu druhého říjnového týdne a je rozdělen do dvou částí: první se ve Varšavě v rámci polského předsednictví v Radě EU zaměří na úlohu členských států a evropských regionů v inovačním procesu, na druhé části v Bruselu se bude diskutovat zvláště o pokroku dosaženém od vyhlášení Unie inovací v říjnu 2010. Ani letos nebude chybět výstava s ukázkami úspěšných inovací z celého světa a část summitu se bude věnovat mladé generaci pod názvem *Europe's Future Nobel Prize Winners*. Záměrem je zvýšit zájem středoškolských studentů o vědy a technologie. K novým službám patří rozvoj Evropské inovační agendy, inovační ukázkový a prezentace on-line.

Anna VOSEČKOVÁ,

CZELO – Česká styčná kancelář pro VaV, Brusel,
Technologické centrum AV ČR

„Vize K4I do budoucna je jasná a jednoduchá: vytvořit a nabídnout vhodné prostředí, v němž by se mohli všichni ekonomičtí představitelé a evropsští občané společně podílet na novém začátku: Innovation Europe!“ uvedl Roland Strauss.

ZDENKO HANS SKRAUP A PRAHA

FOTO: ARCHIV UNI-GRAZ.AT

V loňském roce vzpomínala rakouská chemická veřejnost na Zdenka Hanse Skraupa, vynikajícího organického chemika a profesora vídeňské univerzity, který zemřel před sto lety.

Nejvýznamnější rakouský organický chemik z přelomu 19. a 20. století se narodil v Praze v česko-německé rodině. Od malička jej matka vedla k německví, takže své vzdělání absolvoval na pražských německých školách. Od roku 1873 žil a trvale pracoval ve Vídni a ve Štýrském Hradci jako asistent, později profesor tamních vysokých škol. Proslavil se hlavně syntézou chinolinu po něm pojmenovanou. Ač měl z otcovy strany české předky a české příbuzné (jeho strýc František Škroup – autor nápěvu české hymny – byl zejména v mládí velkým českým vlastencem), Zdenko Hans Skraup se hrdě hlásil k německé národnosti, ale nebyl to odrodilec.

Proslavil se především syntézou chinolinu z anilinu jeho zahříváním s kyselinou sírovou, glycerinem a oxidačním činidlem (např. nitrobenzenem). Byl autorem stovek prací z oblasti organické chemie. Po studiích v Praze na německé technice byl asistentem pražské německé polytechniky, asistentem vídeňské univerzity, profesorem vídeňské obchodní akademie, profesorem štýrskohradecké techniky a univerzity a posléze profesorem vídeňské univerzity. V tomto článku se budeme zabývat Skraupovým vztahem k Praze, nikoli jeho vědeckou a pedagogickou činností ve Vídni a ve Štýrském Hradci ani jeho soukromým životem.

Zdenko Hans Skraup se narodil podle všech literárních údajů (i jeho samého; např. v dotazníku Vídeňské univerzity z r. 1907 vyplněném vlastnoručně Skraupem) 5. března 1850. Matrika narozených vedená farním úřadem u sv. Víta však uvádí jako datum narození 10. březen a jeho křest 14. březen. Pokřtěn byl jako Zdenko Carl Johann. Kloníme se k pozdějšímu datu narození, protože nelze předpokládat, že by rodiče uvedli datum dřívější – už vzhledem k tomu, jaké postavení měl u sv. Víta otec dítěte. Jako místo narození je uveden dům čp. 31 na Hradčanech, tedy bydliště rodičů. Den narození 5. března uvádí H. Schrötter, Skraupův přítel, a převzali jej zřejmě všichni biografisté Skraupovi, stejně jako údaje o Skraupově matce a Škroupově rodině jako německé. Za 20 měsíců do rodiny přibyl v listopadu 1851 syn Karl. Výchovu měla nejspíš v rukou matka, národností Němka, takže se nelze divit, že oba bratři chodili do pražských německých škol. Otec byl plně zaměstnán hudbou u sv. Víta; skládal převážně duchovní hudbu. V padesátých letech v duchu doby napsal na text kardinála Wisemana *Papežskou hymnu*, kterou výnosem vídeňského arcibiskupství z r. 1858 zavedli do rakouských

škol. Do kterých pražských německých základních škol bratři Škroupové uvádění však už jako Skraupové chodili, se zjistit nepodařilo. Víme ovšem, že Zdenko Hans v letech 1860–1866 navštěvoval na Novém Městě německou vyšší reálku (Oberrealschule) v Mikulandské ulici. Ze zachovalých katalogů reálky vyčteme, že Zdenko Hans byl německé národnosti a byl římský katolík.

Na podzim 1866 se Z. H. Skraup zapsal jako řádný posluchač na německou techniku na obor technické lučby. Technika tehdy sídlila v Dominikánské, dnes Husově ulici na Starém Městě. V průběhu studií nastoupil jako jednorozční dobrovolník u pražského pěšího pluku a od roku 1868 byl činným členem buršáckého studentského spolku Constantia. Již coby student působil jako asistent profesora H. Buffa. Na technice však dlouho nevydržel a po přechodných zaměstnáních mimo Prahu se usadil ve Vídni, kde získal místo asistenta na univerzitě u profesora F. Rochledera. Prahu tedy opustil počátkem 70. let.

Podle pramenů se jeví, že Skraupovy styky s rodným městem byly sporadické. Ve Vídni na univerzitě jako asistent II. chemického ústavu usilovně experimentoval a publikoval své výsledky. Tamtéž prvně syntetizoval výše zmíněný chinolin; tato reakce také nese jeho jméno. (Pro vědce exaktních věd je velkým uznáním, když jsou po nich jako autorech pojmenovány syntézy, rovnice, teorie, jevy, postupy atd., což se projevilo v monografiích a učebnicích, kam se dostanou do věcného rejstříku. Být uveden ve jmenném rejstříku není nic zvláštního.) V městě na Dunaji se Skraup dvakrát habilitoval: nejprve v roce 1879 na Vysoké škole technické a v roce 1881 na univerzitě. Pět let (1881–1886) byl profesorem vídeňské Obchodní akademie. Roku 1883 se oženil se Sofií Trutterovou

(1864–1943), s nímž měl pět dětí, z nichž nejstarší Josef Christian (1884–1941) se narodil ještě ve Vídni a byl později lékařem, kdežto ostatní děti ve Štýrském Hradci. Roku 1886 pražská německá filozofická fakulta navrhla na uvolněné místo vedoucího katedry chemie Z. H. Skraupa (primo loco) – jmenován byl ale profesor Richard Maly ze Štýrského Hradce. Tím pádem se uvolnil post šéfa katedry chemie na tamní technice, které obsadil Z. H. Skraup jako císařem jmenovaný profesor. Skraup se s celou rodinou přestěhoval z Vídně do Štýrského Hradce, kde spokojeně a velmi tvůrčím způsobem prožil 20 let života. V roce 1886 měl tedy šanci vrátit se do Prahy, což se – jak je výše uvedeno – nestalo. Náhoda přispěla, že také na štýrskohradecké univerzitě bylo v roce 1887 třeba obsadit místo přednosty katedry chemie na filozofické fakultě. Dosavadní přednostou prof. L. Pebal byl v únoru toho roku zavražděn šilným univerzitním sluhou. Fakulta vyzvala tři kandidáty: Skraupa, profesora štýrskohradecké techniky, G. Goldschmidta, adjunkta Chemického ústavu Vídeňské univerzity, a H. Weidela, profesora vídeňské Vysoké školy zemědělské. Z. H. Skraup konkurz vyhrál a ještě v témže roce byl štýrskohradeckým univerzitním profesorem jmenován.

V roce 1891 vznikla v Praze Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách (Die Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen). Do této společnosti se Z. H. Skraup přihlásil. Jeho přihlášku posoudil mj. též prof. E. Mach (1838–1916), který jej doporučil k přijetí za dopisujícího člena; stalo se tak brzy na to. Přitom podle stanov společnosti se dopisujícími členy mohly stát osobnosti, které přispěly k podpoře německé vědy v Čechách, což případ Skraupa nebyl. Jeho věhlas a místo narození a studium v Praze ale tento paragraf stanov společnosti převážily.

Skraupovu účast na pohřbu otce v roce 1892 zatím nelze doložit. Prahu ale určitě navštívil v listopadu 1906, kdy slavila 100. výročí svého trvání německá technika. V průběhu slavnostního zasedání v Rudolfinu, které zahájil rektor W. Gintl, Skraupův učitel, se konala promoce, při níž bylo uděleno devět čestných doktorátů: kromě Z. H. Skraupovi také E. Kolbenovi a F. Ringhoferovi coby zástupcům českého průmyslu a dále K. Ludwikovi, von Scheinerovi, von Waltenhofe-

novi, Josefu Zítkovi, K. Zulkowskému a F. Lorbeerovi. Všichni noví doktoři byli z Prahy, pouze von Waltenhofen a Skraup si pro diplomy přijeli z Vídně. Kupodivu k novým dr. h. c. nebylo proneseno laudatio a nikdo z doktorů škole nepoděkoval. Druhý den po slavnosti (11. listopadu) byl Na Slupi položen základní kámen k nové budově německé techniky (aktu se Skraup zřejmě zúčastnil).

Zda po roce 1906 ještě navštívil Prahu nelze doložit, ale asi nikoli, neboť oba rodiče byli již mrtví a bratr žil v cizině. V Praze bydleli tehdy jen Skraupovi bratrance a sestřenice – a kdo ví – spíše však jejich děti, z nichž některé se živily muzikou, takže hudební geny rodinu Škroupovu neopustily.

Pro úplnost dodáváme, že Z. H. Skraup byl od roku 1906 přednostou II. chemického ústavu Vídeňské univerzity a kromě jiných poct byl i dvorním radou, řádným členem Císařské akademie věd ve Vídni a dalších akademií. Zemřel náhle na srdeční mrtvici 10. září 1910 ve Vídni, kde byl též na evangelickém hřbitově v Simmeringu pochován. ■

JIŘÍ JINDRA,

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

FOTO: ARCHIV ÚSD AV ČR

**Rodný dům
Z. H. Skraupa
na Hradčanech
čp. 31**

Uzávěrka přihlášek do jazykových kurzů, které pro školní rok 2011–2012 připravuje **Kabinet studia jazyků Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., je 30. června 2011**, nikoli 30. července, jak bylo chybně uvedeno v květnovém čísle *Akademického bulletinu*.

TOPIC OF THE MONTH

Czech Academy of Sciences and the Arts' Anniversary

In this issue, we feature two articles on the 120th anniversary of the Czech Academy of Sciences and the Arts. The first, written by Luboš Velek, director of the Masaryk Institute and Archives, describes several predecessors of the ASCR. In his article, Antonín Kostlán of the Institute of the Contemporary History focuses on the origin and development of the Czechoslovak Academy of Sciences (1952–1992), which comprised research institutes, a learned society and a body of academicians and corresponding members.

ANNIVERSARY

Centennial anniversary of the Institute of the Czech Language of the ASCR

The Institute of the Czech Language of the ASCR celebrated its centennial as the successor of the Office of the Dictionary of the Czech Language founded in 1911. The institution conducts research on such varied aspects of the Czech language – as synchronic and diachronic, literary and colloquial, spoken and written. The work of the Institute results in the production of basic compendia on Czech for the general public, such as, handbooks on rules of Czech orthography, dictionaries and popular literature, and in specialized publications (books or articles). It also produces a significant amount of information about Czech that can also be

retrieved on its web-pages. The entire Czech nation also profits from language consultation services of the Institute as well as from public lectures on most different topics related to the Czech language. Particular attention is paid to the education of the young scientific generation primarily through lectures by members of the staff of the Institute at universities and high schools.

THE EVENT

The Learned Society's Assembly

The Learned Society's two-day General Assembly took place at the Hall of Patriots of the Collegium Carolinum and at the ASCR's main building 16–17 May 2010. At this General Assembly, Růžena Dostálová, well-known byzantologist, and Martin Černohorský, renowned mathematician, were bestowed the *Medal of the Learned Society of the Czech Republic* for their contributions to the advancement of science. *The Scientist Awards* were presented to mathematician Miloslav Druckmüller and parasitologist Jan Tachezy. *The Junior Scientist Awards* were given to Milan Orlit and Dana Pokorná. *The Learned Society Awards* were presented to pedagogues Karel Lichtenberg and Jiří Herman for their significant work as young students in the advancement of science. The *Grammar School Student Awards* were presented to 10 students from Czech primary schools.

FOTO: LUDĚK SVOBODA, AKADEMICKÝ BULLETIN

SVĚT KNIHY 2011 – ARABSKÁ KULTURA I E-BOOKY

V Průmyslovém paláci na pražském Výstavišti v Holešovicích se ve dnech 12.–15. května 2011 konal knižní veletrh *Svět knihy*. Ujít si jej nenechali zejména příznivci arabské literatury. Leitmotivem 17. ročníku největší knižní akce v Česku byla totiž literatura arabského světa, zejména Saúdské Arábie, která v rámci kulturní prezentace své země nabídla mj. výstavy vědeckých objevů či ukázky arabské kaligrafie a umění. To vše v saúdských stanech, které odrážely tradiční životní styl. Organizátoři letošního ročníku pro návštěvníky také připravili nový pavilon, *Svět e-knih*, který se věnoval stále populárnějším elektronickým knihám.

Mezi více než pěti stovkami vystavovatelů nechybělo Nakladatelství Academia, jež spolu s knižními novinkami připravilo také autogramiády svých kmenových autorů Ivana Krause, Pavla Kohouta a Ivana Klímy nebo besedy s geologem a spisovatelem Václavem Cílkem či Martinem Hilským, v jehož překladu nedávno vyšlo kompletní dílo Williama Shakespeara. Jedinečná publikace je dostupná ve dvou provedeních: plátěné vazbě ve stříbrném kartonovém pouzdru a exkluzivní, ručně vyrobené kožené vazbě. ■

lsc

CHEMIE NENÍ NUDA

Poopravit renomé jednomu z nejméně oblíbených předmětů (podle posledních průzkumů tífne k chemii jen každý třetí student) se 18. května 2011 pokusil Michael Londesborough, oblíbený popularizátor z Ústavu anorganické chemie AV ČR a spoluautor týdeníku o vědě *Port*, který připravuje Česká televize. Třaskavá show plná efektních experimentů – nechyběly mohutné exploze či střílení z improvizované bazuky za asistence odvážných dobrovolníků – se uskutečnila před Národní technickou knihovnou v pražských Dejvicích v rámci chemického jarmarku *Chemie a paliva*. Workshop, který Vysoká škola chemicko-technologická v Praze připravila v rámci *Mezinárodního roku chemie*, nabídl mnoho atraktivních témat: studenti i kolemjdoucí si mohli např. prohlédnout automobily poháněné zemním plynem, mobilní laboratoř pro analýzu pohonných hmot nebo se seznámit s alternativními palivy z vodních řas.

lzd

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

JUBILEJNÍ CENY SVU

Pražská pobočka Společnosti pro vědy a umění předala 27. května 2011 již podesáté ceny významným osobnostem vědeckého a kulturního života. Na slavnosti se tradičně spolupodílela Stálá komise Senátu PČR pro krajany žijící v zahraničí a zajistila pro ni překrásný Rytířský sál Valdštejnského paláce, kde program uváděla předsedkyně pražské pobočky SVU Alena Morávková. Mezi letošními laureáty stanul jeden z nejvýznamnějších českých historiků pozdního středověku a počátků české reformace František Šmahel z Centra mediévistických studií a literární vědec Peter Demetz z univerzity v Yale. V kulturní oblasti získali ocenění divadelní režisérka Hana Benešová, dirigent Jiří Kohout, zakladatelka českého skautingu ve Švýcarsku Dana Seidlová, herec Josef Somr, malíř a grafik Jaroslav Šerých, básník Karel Šiktanc a herečka Marie Tomášová. Společnost pro vědy a umění má v České republice zastoupení od roku 1989.

red

WICHTERLEHO PRÉMIE 2011

Aby motivovala talentované vědce a podpořila je k budoucí úspěšné kariéře, uděluje Akademie věd ČR badatelům, kteří již dosáhli vědecké hodnosti a současně v době návrhu na ocenění nepřesáhli 35 let věku, *Prémie Otto Wichterleho*, pojmenované po světově známém chemikovi a prvním polistopadovém prezidentu ČSAV.

V letošním, již desátém ročníku převzalo v Lannově vile 1. června 2011 prestižní ocenění celkem 23 vědců z osmnácti akademických ústavů všech tří vědních oblastí (přehled oceněných najdete na str. 22). Ke slavnosti se tradičně (v tomto roce už popáté) váže ještě *Cena časopisu 21. století*, která pro jednoho z oceněných mladých vědců představuje prémii 100 000 korun – tento rok si ji odnesl Jan Borovička, jenž svou výzkumnou činnost dělí mezi Geologický ústav a Ústav jaderné fyziky.

red

OBĚ FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN